

บทที่ ๔
ศาสนากับรัฐธรรมนูญ

ในจินตภาพของสภาวะธรรมชาติ ก่อนที่มนุษย์จะมีฉันทานุมัติร่วมกันเป็นสังคมการเมือง และสถาปนารูปแบบการปกครองขึ้นมา สำหรับ ล็อก เขาไม่ได้อธิบายถึงตำแหน่งแห่งที่ของศาสนา ไว้แต่อย่างใด ซึ่งแตกต่างจากกรณีของ ฌ็อง-ฌักส์ รุสโซ (Jean Jacques Rousseau) ในงานเรื่อง *The Social Contract* รุสโซ ได้กล่าวไว้ในบทที่ ๘ “ศาสนาแห่งพลเมือง” (Civil Religion) โดย เริ่มต้นว่า “เมื่อเริ่มแรก มนุษย์ไม่มีกษัตริย์ที่ปกป้องพระผู้เป็นเจ้าองค์ต่างๆ (gods) และไม่มีรัฐบาลที่จะปกป้องเทวธิปไตย (theocracy)”^{*} ในสภาวะที่ไม่มีกษัตริย์และไม่มีรัฐบาล ก็คือ สภาวะธรรมชาติ ในสภาวะดังกล่าว ก็ไม่ได้หมายความว่า จะไม่มีพระผู้เป็นเจ้าหรือเทพเจ้า แต่ในสภาวะธรรมชาตินั้น พระผู้เป็นเจ้าหรือเทพเจ้า เป็นพระผู้เป็นเจ้าของมนุษย์แต่ละคน และเมื่อมนุษย์รวมตัวกันเป็นสังคมการเมืองแล้วพระผู้เป็นเจ้าก็กลายเป็นพระผู้เป็นเจ้าแห่งชนชาตินั้น

จากข้อเท็จจริงเพียงแค่ว่าพระผู้เป็นเจ้า อยู่เหนือสังคมการเมืองทุกๆ แห่ง สิ่ง ที่ตามมาก็คือ การมีพระผู้เป็นเจ้า จำนวนมากเท่าๆ กับชนชาติต่างๆ . . . การแบ่งเป็นหน่วยต่างๆ ที่มีลักษณะเป็นชนชาติ (National divisions) ก็ได้นำไปสู่การเป็นพหุเทวนิยม (polytheism) และเช่นนี้ในทางกลับกัน ได้ทำให้เกิดการไม่มีขันติธรรมในเชิงพลเมืองและการไม่มีขันติธรรมในเชิงเทววิทยา ซึ่งเป็นไปโดยธรรมชาติในกรณีเหมือนกัน อย่างที่เราจะได้เห็นในเวลาต่อมา”

มนุษย์ในสภาวะธรรมชาติแบบของ รุสโซ จึงเป็นมนุษย์ที่มีพระผู้เป็นเจ้าเป็นของตัวเองแต่ละคน และเป็นสภาวะของการไม่มีขันติธรรม จากการที่มนุษย์แต่ละคนมีพระผู้เป็นเจ้า ของตนเอง และไม่ยอมรับพระผู้เป็นเจ้าของคนอื่น เมื่อมนุษย์ได้ตกลงใจมีฉันทานุมัติร่วมกันเป็นสังคมการเมืองแล้ว สภาวะดังกล่าวก็ยังไม่สิ้นสุดลง เพราะแม้มนุษย์จะรวมตัวกันได้เป็นชาติ แต่ละชาติก็ยังมีพระผู้เป็นเจ้าของตนเอง ที่ยังมีสภาวะแห่งการไม่มีขันติธรรมอยู่นั่นเอง

---

^{*} Jean Jacques Rousseau, *The Social Contract and Discourses*, tr. G. D. H. Cole (New York: E. P. Dutton and Company, 1950), p. 129.

^๒ Ibid., p. 129.

รูสโซ ยังได้ให้คำอธิบายถึงความแตกต่างระหว่างยุคกรีกโบราณกับยุคต่อมา ก็คือ ในยุคกรีกโบราณ หรือเป็นยุคที่นับถือเทพเจ้าหลายองค์ (pagan time*) แต่ละรัฐก็จะมีศาสนา และเทพเจ้าของตนเอง แต่อย่างไรก็ตามสภาวะดังกล่าวก็ยังไม่มียศกรมของศาสนา ซึ่ง รูสโซ ได้ให้คำตอบไว้ว่า

มันเป็นไปอย่างชัดเจนว่าการที่แต่ละรัฐ มีศาสนาเป็นของตนเอง เช่นเดียวกับที่มีรัฐบาลเป็นของตนเอง ได้ทำให้ไม่มีความแตกต่างระหว่างเทพเจ้าของรัฐกับกฎหมายของรัฐ สงครามในทางการเมืองก็เป็นเรื่องทางเทววิทยา[หรือทางศาสนา]ด้วย ขอบเขตพื้นที่ของเทพเจ้าก็ถูกกำหนดโดยพรมแดนของชาติต่างๆ พระผู้เป็นเจ้าของชนชาติหนึ่ง ไม่มีสิทธิเหนืออีกชนชาติหนึ่ง”

แม้ว่า รูสโซ จะเป็นนักปรัชญาการเมืองคนแรกที่กล่าวถึงแนวคิดศาสนาแห่งพลเมืองโดยตรง แต่เมื่อย้อนกลับไปดูบิดาแห่งปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ คือ นิโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolo Machiavelli) มีผู้กล่าวถึงทัศนะของ มาคิอาเวลลี เกี่ยวกับความจำเป็นของศาสนาในการเมือง ไว้ว่าเป็นที่แน่นอนว่าศาสนา ที่ มาคิอาเวลลี ชื่นชมมากที่สุด ก็คือ ศาสนาของโรมโบราณ และการที่เขาชื่นชมศาสนาดังกล่าว ไม่ใช่เพียงเพราะว่าเขาถูกใจว่า ไม่มีรัฐใดสามารถที่จะดำเนินต่อไปได้โดยปราศจากศาสนา แต่ยังเป็นเพราะศาสนาของโรมัน ยังเป็นสิ่งที่ผู้นำทางการเมือง (statesman) สามารถที่จะใช้มันเพื่อสนับสนุนเป้าหมายต่างๆ ในทางการเมืองได้^๔ ในงานเรื่อง *The Discourse* บทที่ ๑๑ ถึง ๑๕ ว่าด้วยเรื่องศาสนา มาคิอาเวลลี ได้กล่าวถึงศาสนาของโรมโบราณ ที่กษัตริย์นูมา (Numa) ได้ใช้เป็นเครื่องมืออันจำเป็นในทางการเมืองในด้านต่างๆ^๕

จริงๆ แล้ว ชาวโรมัน สนับสนุนศาสนา เพื่อประโยชน์แห่งความเป็นหนึ่งเดียวกัน พวกเขาเชื่อว่า “พระผู้เป็นเจ้านั้น” (that God) ซึ่งสามารถที่จะทำนายอนาคตเกี่ยวกับสิ่งที่ดีงามและสิ่งชั่ว

* โดยทั่วไป ในยุคที่มีศาสนาคริสต์ เกิดขึ้นมาแล้ว เมื่อกล่าวถึง pagan จะหมายถึง พวกนอกศาสนา แต่ pagan ถ้าหากมีความหมายอีกนัยหนึ่ง ก็คือ ผู้ที่นับถือเทพเจ้าหลายองค์ หรือพหุเทวนิยม หรือผู้ที่เชื่อว่าสรรพสิ่งต่างๆ ในโลกกับพระผู้เป็นเจ้าเป็นสิ่งเดียวกัน หรือสรรพเทวนิยม ในยุคกรีกโบราณ (a follower of an ancient polytheistic or pantheistic religion)

^๓ Jean Jacques Rousseau, *The Social Contract and Discourses*, tr. G. D. H. Cole, p. 129-30.

^๔ Introduction in Niccolo Machiavelli, *The Discourses of Niccolo Machiavelli*, translated from the Italian with an introduction and notes by Leslie J. Walker, new introduction and appendices by Cecil H. Clough (London: Routledge & Kegan Paul, 1975), p. 117.

^๕ โปรดดู Niccolo Machiavelli, *The discourses of Niccolo Machiavelli*, translated from the Italian with an introduction and notes by Leslie J. Walker, new introduction and appendices by Cecil H. Clough, p. 240-51.

ร้ายในอนาคตของท่าน เพื่อตัวท่าน ยังสามารถที่จะมอบสิ่งเหล่านี้ให้แก่ท่านได้ แต่เนื่องจากสิ่งที่
 คิงามของท่านและพระผู้เป็นเจ้าของท่าน เป็นของตัวท่านเอง ความคิงามของมนุษยชาติในทั้งหมด
 ทั้งหมด สามารถที่จะได้รับการพัฒนาก้าวหน้าต่อไปได้ก็เพียงโดยการยอมรับเหล่าพระผู้เป็นเจ้าของที่มี
 จำนวนมาก เท่านั้น^๖ ศาสนาของโรมโบราณที่ มาคิอาเวลลี ชื่นชม นอกจากจะไม่ใช่ศาสนาที่มี
 พระผู้เป็นเจ้าของคนเดียวแล้ว พระผู้เป็นเจ้าของหรือเทพเจ้าของโรมโบราณ ไม่ได้เป็นศาสนาสำหรับ
 ชีวิตในโลกหน้า แต่เป็นศาสนาสำหรับชีวิตในโลกนี้เท่านั้น

ทำให้เราเห็นได้ว่าในยุคก่อนกำเนิดศาสนาคริสต์ ในสังคมตะวันตก เราไม่สามารถแยกรัฐ
 สังคม และศาสนา ออกจากกันได้ แต่ละรัฐจึงมีเทพเจ้าเป็นของตนเองเช่นเดียวกับมีกฎหมายเป็นของ
 ตนเอง และกฎหมายนั้นก็มาจากเทพเจ้าของสังคมนั้นเอง

สำหรับต้นตอของการเกิดศาสนจักร ที่มีลักษณะแตกต่างจากสังคมการเมือง นั้น รุสโซ
 มองประเด็นดังกล่าวนี้ ว่ามีที่มาจากแต่การเกิดศาสนาคริสต์ โดยเขาได้กล่าวไว้ว่า

มันอยู่ในสภาวะแวดล้อมเหล่านี้ ซึ่งพระเยซู ได้เกิดขึ้นมาเพื่อจัดตั้งอาณาจักร
 ทางจิตวิญญาณบนโลกแห่งนี้ โดยการแบ่งแยกระบบในทางเทววิทยาออกจากระบบ
 ทางการเมือง ทำให้รัฐไม่ได้เป็นหนึ่งเดียวอีกต่อไป และทำให้เกิดการแบ่งเป็นส่วน
 ต่างๆ ภายใน ซึ่งไม่เคยหยุดเป็นปัญหาต่อประชาชนชาวคริสต์ ในขณะที่ความคิดแบบ
 ใหม่ ซึ่งเป็นความคิดเกี่ยวกับอาณาจักรของโลกอื่น ไม่เคยได้เกิดขึ้นกับพวกนอก
 ศาสนา [หรือผู้ที่นับถือเทพเจ้าหลายองค์แบบยุคก่อนนี้](pagan) พวกเขาจึงมักจะมอง
 ต่อพวกชาวคริสต์ในฐานะเป็นกบฏโดยแท้จริง เป็นผู้ซึ่งขณะที่แสวงหาเป็นยอม
 จำนวน เพียงแต่เฝ้ารอคอยโอกาสเพื่อที่จะทำให้ตนเองเป็นอิสระ และเป็นผู้ปกครอง
 พวกเขา^๗

คำสอนของพระเยซู ที่เป็นเรื่องทางจิตวิญญาณ และวิถีทางไปสู่ความรอดจากบาป ที่
 พระองค์มุ่งสั่งสอน และแสวงหาความบริสุทธิ์ทางศาสนาด้วยการแยกตัวออกจากเรื่องทางการเมือง
 กลับถูกตั้งข้อสงสัยจากอำนาจทางการเมืองในยุคนั้น ที่มีศาสนาและเทพเจ้าเป็นของตนเองและ
 ศาสนากับการเมืองที่เป็นหนึ่งเดียว การแยกระบบเทววิทยา ออกจากระบบทางการเมือง จึงทำให้

^๖ Harvey C. Mansfield, *Machiavelli's New Modes and Orders: A Study of the Discourses on Livy*
 (Chicago and London: The University of Chicago Press, 2001), p. 73.

^๗ Jean Jacques Rousseau, *The Social Contract and Discourses*, tr. G. D. H. Cole, p. 131.

พระเยซู ถูกกล่าวหาว่าสร้างพระผู้เป็นเจ้าองค์ใหม่ และสิ่งนี้ รุสโซ จึงเห็นว่าทำให้เกิดการปฏิบัติอันโหดร้าย (persecution) ขึ้น

กล่าวในอีกลักษณะหนึ่ง จะเห็นได้ว่าความเชื่อในพระผู้เป็นเจ้าเพียงองค์เดียว ไม่ว่าจะมาจากศาสนาคริสต์ หรืออิสลาม ได้ก่อให้เกิดรูปแบบของความขัดแย้งที่มีความซับซ้อนมากขึ้น กล่าวคือ จากเดิมที่สังคมการเมืองแต่ละแห่งมีพระผู้เป็นเจ้าของตนเองและไม่มีความแตกต่างระหว่างเทพเจ้ากับกฎของสังคมการเมืองนั้น หากจะเกิดความขัดแย้งก็เป็นเรื่องระหว่างสังคมการเมืองแต่ละแห่งที่มีความเชื่อและกฎอันแตกต่างกัน แต่เมื่อเกิดศาสนาที่เชื่อในพระผู้เป็นเจ้าเพียงองค์เดียว ทำให้ระบบทางเทววิทยากับระบบการเมือง ไม่สามารถเข้ากันได้ เพราะในท่ามกลางองค์อธิปัตย์ที่มีกฎหมายของตนเอง จำนวนมากมาย แต่กลับต้องการให้มีพระผู้เป็นเจ้าได้เพียงพระองค์เดียว

ในช่วงกำเนิดของลัทธิรัฐธรรมนูญนิยมสมัยใหม่ “ประเด็นทางศาสนา” หรือ ปัญหาเชิง “เทววิทยากับการเมือง” (theologico-political) (เป็นคำของ Spinoza) ก็คือว่า มนุษย์ถูกปกครองโดยพระผู้เป็นเจ้าพระองค์เดียว (God) หรือบรรดาเทพเจ้า (gods) ซึ่งจะทำให้เป็นการปกครองที่อาศัยสิทธิที่มาจากพระผู้เป็นเจ้าหรือเทพเจ้า (divine right) หรือมนุษย์ถูกปกครองโดยมนุษย์ด้วยกันเอง บนหลักการที่เขาเข้าใจได้ โดยไม่จำเป็นต้องอ้างอิงต่อพระวาจาของพระผู้เป็นเจ้าในพระคัมภีร์^๔ สำหรับ ล็อก เห็นได้อย่างชัดเจนว่าเขาต่อต้านการอ้างสิทธิการปกครองที่มาจากพระผู้เป็นเจ้า ดังจะเห็นได้จากงานเรื่อง *The First Treatise of Government* ซึ่งตอบโต้แนวคิดการอ้างสิทธิที่ได้รับมาจากพระผู้เป็นเจ้า (divine right) ในงานเรื่อง *Patriarcha* ของเซอร์ โรเบิร์ต ฟิลเมอร์ (Sir Robert Filmer)^{*} แต่อย่างไรก็ตาม การแก้ปัญหายุคสมัยใหม่ ก็ไม่อาจย้อนกลับไปทำให้มีสภาพแบบยุคกรีกโบราณ ด้วยการทำให้ศาสนากับการเมืองเป็นหนึ่งเดียวกันได้อีก เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคมตะวันตกในยุคแห่งการแพร่กระจายของศาสนาคริสต์ มีความซับซ้อนระหว่างระบบความเชื่อที่เชื่อมโยงกับสังคมและอำนาจทางการเมือง

หากสิทธิการปกครองมนุษย์ เป็นสิทธิที่ได้รับมาจากพระผู้เป็นเจ้า สิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาประการหนึ่ง ก็คือ ชนชั้นพวกพระก็จะมีข้ออ้างในการที่จะมีอำนาจเหนือผู้ปกครองฝ่ายอาณาจักร

^๔ Harvey C. Mansfield, Jr. "The Religious Issue and the Origin of Modern Constitutionalism," in *How Does the Constitution Protect Religious Freedom?*, eds. Robert A. Goldwin and Art Kaufman (Washington D.C.: American Enterprise Institute for Public Policy Research, 1987), p. 1.

^{*} เซอร์ โรเบิร์ต ฟิลเมอร์ (Sir Robert Filmer) เป็นนักทฤษฎีการเมืองชาวอังกฤษ ผู้นิยมความคิดแบบปิตาธิปไตย (patriarchy) ซึ่งเห็นว่าพลัง และอำนาจหน้าที่ ทั้งหมด สามารถย้อนกลับไปยังมนุษย์คนแรก คือ อาดัม ผู้ที่ได้รับมอบอำนาจมาจากพระผู้เป็นเจ้า คือ พระบิดา (Cruikshank, Barbara R. "Patriarchy." Microsoft® Student 2007 [DVD]. Redmond, WA: Microsoft Corporation, 2006.)

กรณีดังกล่าวนี้ทั้ง ล็อก และ รูสโซ ก็มีความเห็นไปในทำนองเดียวกันว่า เป็นบ่อเกิดของปัญหาความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับศาสนาในยุคนี้

รูสโซ ได้กล่าวถึง “ศาสนา” โดยพิจารณาในความสัมพันธ์กับสังคม ว่าอาจแบ่งออกได้เป็นสองประเภท คือ ศาสนาของมนุษย์ และ ศาสนาแห่งพลเมือง อย่างไรก็ตาม รูสโซ ก็ยังคงกล่าวเพิ่มเติมถึงประเภทที่สามของศาสนาซึ่งมีลักษณะเฉพาะออกไป ก็คือ ศาสนาของพวกพระ^๕ รูสโซ มีทัศนะเช่นเดียวกับ ล็อก ในแง่ที่เห็นว่า ศาสนาของพวกพระเป็นประเภทที่แย่ที่สุด เพราะ รูสโซ ก็กล่าวถึงศาสนาคริสต์แห่งโรมันในฐานะเป็นศาสนาประเภทที่สามนี้ ศาสนาของพวกพระมีนัยของสังคมการเมืองที่มีฝ่าย ศาสนจักรอยู่เหนือฝ่ายอาณาจักร นอกจากนี้ ยังเป็นศาสนจักรที่อยู่นอกอาณาเขตสังคมการเมืองนั้น ซึ่งมีอำนาจครอบงำฝ่ายอาณาจักรหรืออยู่เหนืออธิปไตยของรัฐบาลไม่ปรารภศาสนาประเภทที่สามนี้ จึงเป็นความเห็นที่ปฏิเสธอำนาจการปกครองมนุษย์ที่มาจากพระผู้เป็นเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผูกขาดและกล่าวอ้างถึงสิทธิปกครองที่มาจากพระผู้เป็นเจ้าไว้กับชนชั้นพวกพระที่ขึ้นกับกรุงโรมเพียงแห่งเดียว

สำหรับประเภทที่สอง ศาสนาแห่งพลเมือง เป็นศาสนาที่ได้รับการจัดรูปแบบให้เป็นระบบในประเทศเดียวๆ ประเทศหนึ่ง ได้มีการมอบให้มิดรคาเทพเจ้าของตนเอง ผู้อุปถัมภ์ที่ทำหน้าที่ปกป้อง เป็นของตนเอง มีบรรดาหลักความเชื่อของตนเอง มีบรรดาพิธีการต่างๆ ของตนเอง และมีระบบความเชื่อทางศาสนาที่เป็นเรื่องภายนอกซึ่งได้รับการบัญญัติโดยกฎหมายของตนเอง^๖ รูสโซ เห็นว่า ศาสนาประเภทนี้ มีข้อดีในแง่ที่สร้างความเป็นหนึ่งเดียวระหว่างศาสนาของพระผู้เป็นเจ้ากับความรักกฎหมาย และทำให้ประเทศ กลายเป็นสิ่งที่ความรักอย่างฝังลึกของพลเมือง มีต่อประเทศเป็นศาสนาที่ได้สั่งสอนประชาชนว่าการบริการที่กระทำต่อรัฐ ก็คือ การบริการที่ได้กระทำต่อพระผู้เป็นเจ้าที่ทำหน้าที่เป็นผู้ปกป้องของพวกเขา^๗ ศาสนาแห่งพลเมืองนี้ รูสโซ เห็นว่า เป็นรูปแบบแบบหนึ่งของ เทวธิปไตย ซึ่งไม่จำเป็นต้องมีพระสันตะปาปาแห่งโรมันคาทอลิก (pontiff) เพื่อปกป้องเจ้าผู้ปกครอง ไม่มีพวกพระเพื่อปกป้องพนักงานผู้ปกครอง^๘ แต่ศาสนาแห่งพลเมือง ก็มีข้อด้อย กรณีที่หากจัดตั้งอยู่บนความหลงกลวง หรือความผิดพลาด มันก็จะเป็นการหลงกลวงประชาชน ทำให้ประชาชนถูกชักจูงได้ง่าย และงมงาย และจะแย่งชิงเมื่อศาสนานั้นกลายเป็นการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จ (tyrannous) และ โดยฝ่ายเดียว และทำให้ประชาชนพวกหนึ่งต้องการที่จะใช้ความรุนแรง และไม่มีขันติธรรม^๙ แม้กระทั่งกระทำสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยการฆ่าทุก

^๕ Jean Jacques Rousseau, *The Social Contract and Discourses*, tr. G. D. H. Cole, p. 134.

^๖ Ibid., p. 134.

^๗ Ibid., pp. 134-5.

^๘ Ibid., p. 135.

^๙ โปรดดูรายละเอียดใน Jean Jacques Rousseau, *The social contract and discourses*, tr. G. D. H. Cole, pp. 134-5. รูสโซ ได้แบ่งศาสนาประเภทที่ ๑ ศาสนาของมนุษย์ และ ประเภทที่ ๒ ศาสนาแห่งพลเมือง โดย

คนที่ไม่เชื่อในเทพเจ้าของตนเอง” ศาสนาแบบที่สองนี้ รุสโซ จำกัดความเป็น “สิทธิหรือกฎ
ที่มาจากพระเจ้าซึ่งได้บัญญัติขึ้นมาเป็นตัวตนหรือเป็นเรื่องของพลเมือง” (civil or positive
divine right or law)^{๔๕}

สำหรับ ล็อก แม้ว่าเขาจะไม่ได้จัดแบ่งประเภทของศาสนาไว้เช่นเดียวกับ รุสโซ แต่เมื่อ
พิจารณาถึงทัศนะของ ล็อก ที่มีต่อศาสนาในงานเรื่อง *A Letter* แล้วจะเห็นได้ว่ามีประเด็นที่ รุสโซ
เห็นตรงกับ ล็อก ดังนี้

๑) ปัญหาการมีสองอำนาจในสังคมการเมืองของชาวคริสต์ สองอำนาจดังกล่าว ก็คือ
ฝ่ายศาสนจักรกับฝ่ายอาณาจักร ในขณะที่รุสโซ เห็นว่าเป็นอำนาจสองอำนาจ และเป็นข้อขัดแย้ง
ของการตัดสินใจทางกฎหมาย ที่ทำให้รูปแบบการปกครองที่ดีไม่สามารถเป็นไปได้ในรัฐของชาว
คริสต์ และมนุษย์ไม่เคยที่จะประสบความสำเร็จในการค้นหาว่าพวกเขาถูกผูกมัดให้เชื่อฟัง
ผู้ปกครอง หรือพวกพระ” ปัญหาที่ รุสโซ ได้กล่าวถึงการแก้ไขปัญหของ ล็อกซ์ ว่า ล็อกซ์ ได้
พยายามแก้ไขด้วยความกล้าที่จะเสนอให้รวมเอาสองหัวของนกอินทรี ให้เป็นหนึ่งเดียว และการ
ย้อนกลับไปสู่นายที่เป็นหนึ่งเดียวทางการเมือง”^{๔๖} แต่สำหรับ ล็อก แล้ว เขาได้พยายามแก้ไขโดย
การแยกแยะให้เห็นความแตกต่างในธรรมชาติของสังคมการเมือง และศาสนจักร ที่มีเป้าหมายและ
วิธีการจัดการเรื่องราวของแต่ละฝ่ายที่แตกต่างกันและมีอาจก้าวข้ามกัน

๒) ปัญหาที่ฝ่ายศาสนจักรอยู่เหนือฝ่ายอาณาจักรและเป็นศาสนจักรแห่งโรม สำหรับ รุสโซ
เขาเรียกศาสนาแบบนี้ว่าเป็น “ศาสนาของพวกพระ” เป็นคริสต์ศาสนาของโรมัน ซึ่งทำให้มนุษย์มี
สองประมวลกฎหมายขององค์นิติบัญญัติ สองผู้ปกครอง และสองประเทศ หมายความว่าพวกเขา
จะต้องอยู่ภายใต้หน้าที่ที่ขัดแย้งกัน และทำให้มันเป็นไปได้ที่จะมีศรัทธาทั้งต่อศาสนาและต่อ
ความเป็นพลเมือง” รุสโซ ได้ปฏิเสธศาสนาของพวกพระอย่างสิ้นเชิง ถึงขนาดที่เขาได้กล่าวไว้ใน
งานเรื่องนี้ว่าศาสนาประเภทนี้แย่ และจะเป็นการเสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์ที่จะหุคเพื่อพิสูจน์ว่า
มันแย่อย่างไร ในลักษณะเดียวกัน ล็อก ยกเว้นไม่ให้มีขันติธรรมกับพวกคาทอลิกเนื่องจากเป็น
ศาสนาที่ขึ้นกันองค์อธิปัตย์ภายนอก เป็นสิ่งที่ป็นอันตรายต่อความจงรักภักดีต่อองค์อธิปัตย์ของรัฐ

พิจารณาจากความสัมพันธ์กับสังคม โดยกล่าวถึงศาสนาประเภท ๓ ศาสนาของพวกพระ ที่มีลักษณะเฉพาะแยก
ออกต่างหาก

^{๔๕} Ibid., pp. 134-5.

^{๔๖} Ibid., p. 134. แยกต่างจากศาสนาแบบที่หนึ่ง คือ ศาสนาของมนุษย์ ที่รุสโซ เรียกว่า เป็นสิทธิหรือกฎ
ที่มาจากพระเจ้าเป็นเจ้าโดยธรรมชาติ (natural divine right or law)

^{๔๗} Ibid., p. 132.

^{๔๘} Ibid., p. 133.

^{๔๙} Ibid., p. 134.

๓) ศาสนาเป็นรากฐาน ของพันธะผูกพันมนุษย์ในสังคมการเมือง และเป็นรากฐานทางศีลธรรมที่จำเป็น ประเด็นนี้เป็นประเด็นสำคัญที่ทั้งสองคนได้อธิบายถึงความจำเป็นของศาสนาในสังคมการเมือง ความจำเป็นของศาสนาที่เป็นรากฐานของสังคมการเมือง ดูเหมือนว่าในทัศนะของรุสโซ ก็เช่นเดียวกับความเห็นของ ล็อก โดยพิจารณาได้จากการที่ทั้งสองคน ได้ปฏิเสธที่จะมีขันติธรรมต่อพวกอเทวนิยม เหมือนกัน

ดังนั้น โดยเฉพาะประเด็นท้ายสุดนี้ แม้ว่าเรื่องราวทางศาสนาจะไม่อาจนำไปใช้อย่างถึงสิทธิในการเป็นผู้ปกครองได้ รวมถึงยังเป็นความเชื่อของปัจเจกบุคคลที่ไม่สามารถใช้กำลังอำนาจทางการเมือง เข้าไปบังคับได้ แต่เราก็มีอาจแบ่งแยกมิติทางศาสนาออกจากพื้นที่ทางการเมืองได้

ศาสนาในฐานะรากฐานทางศีลธรรมในชีวิตทางการเมือง

สำหรับปัญหาการมีสองอำนาจในสังคมการเมืองของชาวคริสต์ และปัญหาที่ฝ่ายศาสนจักรอยู่เหนือฝ่ายอาณาจักรและเป็นศาสนจักรแห่งโรม นั้น ได้กล่าวไว้โดยละเอียดแล้วเกี่ยวกับข้อเสนอเรื่องขันติธรรม ของ ล็อก ซึ่งเขาได้แยกให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างศาสนจักรกับสังคมการเมือง

การแยกแยะระหว่างศาสนจักรกับสังคมการเมือง ของ ล็อก เป็นการแยกแยะเพิ่มเติมขึ้นมาจากการแยกความแตกต่างระหว่าง กาย (body) กับ จิตวิญญาณ (soul) เรื่องทางกาย เป็นเรื่องที่พนักงานผู้ปกครอง มีอำนาจเหนือสิ่งเหล่านี้ ก็คือ ประโยชน์ของพลเมือง ส่วนเรื่องของจิตวิญญาณ เป็นขอบเขตของสังคม^{๙๙} การแยกระหว่างศาสนจักรกับสังคมการเมืองของ ล็อก ก็คือ การจำกัดอำนาจรัฐไม่ให้เข้าไปแทรกแซงเรื่องของปัจเจกบุคคล หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการแยกรัฐออกจากสังคม ซึ่งเป็นการแยกแยะในเชิงรัฐธรรมนูญ ที่ทำให้รัฐจะต้องปกครองโดยถูกจำกัดอำนาจนั่นเอง

สำหรับการแยกแยะความแตกต่างระหว่างรัฐกับสังคม ความยากลำบากเกิดขึ้นเมื่อจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นจิตวิญญาณที่มีความปรารถนาที่จะปกครองตัวมันเอง และเป็นความปรารถนาที่ยากจะควบคุม พยายามที่จะไปปกครองจิตวิญญาณอื่นๆ นั่นก็คือ เมื่อส่วนหนึ่งของสังคมพยายามที่จะมองหาเพื่อใช้อำนาจของรัฐทำการปกครองส่วนทั้งหมดของสังคม^{๑๐๐} สิ่งที่ยังเป็นปัญหาอยู่ไม่ใช่เรื่องที่ฝ่ายศาสนจักรจะเข้ามาใช้อำนาจการเมือง แต่เป็นปัญหาที่ส่วนหนึ่งของสังคม ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็น ศาสนจักร ส่วนหนึ่งของสังคม นั้น มีพื้นฐานจากจิตวิญญาณ ที่แตกต่างจากอีกส่วนหนึ่งของสังคม และพยายามที่จะอาศัยอำนาจทางการเมืองไปบังคับส่วนอื่นของสังคม ที่ไม่เห็น

^{๙๙} Harvey C. Mansfield, Jr. "The Religious Issue and the Origin of Modern Constitutionalism," in *How Does the Constitution Protect Religious Freedom?*, eds. Robert A. Goldwin and Art Kaufman, p. 3.

^{๑๐๐} *Ibid.*, p. 3.

ด้วยความคิดความเชื่อ เช่น กลุ่มที่ต่อต้านการทำแท้ง กับ กลุ่มผู้ที่สนับสนุนให้การทำแท้งเป็นสิ่ง ถูกกฎหมาย เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพราะ“ความปรารถนาที่จะปกครองผู้อื่นมีรากฐานอยู่ในความปรารถนาที่จะปกครองตนเอง”^{๒๒} ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นเมื่อคนที่มีความเชื่อในวิถีชีวิตของตนว่าควรจะเป็นอย่างไร ได้ใช้ความเชื่อในการใช้ชีวิตแบบนั้น ไปกะเกณฑ์และพยายามครอบงำผู้อื่น ให้มีวิถีชีวิตแบบของตนเช่นเดียวกัน

การแบ่งแยกเชิงรัฐธรรมนุญ ระหว่างรัฐกับสังคม ดูเหมือนว่าจะส่งเสริมการแบ่งแยก ระหว่างกายกับจิตวิญญาณ ซึ่งจิตวิญญาณได้สละหน้าที่ในการปกครองของมันไปทีละน้อย สิ่งที่เป็นอันตรายต่อการแบ่งแยกเชิงรัฐธรรมนุญ ระหว่างรัฐกับสังคม เท่าๆ กัน คือ การเป็นปัจเจกชนนิยมที่ไม่สนใจต่อสิ่งใดๆ (apathetic individualism) และอีกด้านที่อยู่ตรงกันข้าม คือ การแสดงตัวตนที่ต่อต้านรัฐและก้าวร้าวของพวกหัวรุนแรงที่บ้าคลั่ง (the rebellious and aggressive self-expression of angry radicals)^{๒๓} การแบ่งแยกระหว่างรัฐกับศาสนา ทำให้เรื่องทางจิตวิญญาณ ถูกปล่อยไว้กับปัจเจกบุคคลโดยส่วนตัว ความเสี่ยงที่เกิดขึ้น ก็คือ เมื่อมีคำถามว่า ทำไมจะต้องรับผิดชอบต่อความขัดสนในทรัพย์สินสมบัติ หากว่าไม่ต้องรับผิดชอบต่อความขัดสนของจิตวิญญาณ? คำตอบว่าศาสนาจะเป็นคำตอบสำหรับคำถามที่ว่า ทำไมต้องรับผิดชอบ มักจะจงใจประชาชนได้มากกว่าการคำนวณผลประโยชน์ส่วนตัว แต่หากว่าต้องการศาสนาเพื่อที่จะธำรงรักษาความรับผิดชอบ และเป็นตัวของตัวเองอย่างอิสระในสังคมเพื่อที่สังคมจะไม่กลายเป็นสิ่งที่ไปขึ้นอยู่กับรัฐ เราจะสามารถรักษาศาสนาไว้ในขอบเขตของรัฐธรรมนุญอย่างไร สำหรับศาสนา ในฐานะเป็นศาสนา มีความเกี่ยวข้องในพื้นฐานลำดับแรกกับความรอดของจิตวิญญาณ ไม่ใช่กับเสรีภาพในเชิงรัฐธรรมนุญ^{๒๔}

แม้ว่า ล็อก ได้มองหาวิธีการที่จะแยกเรื่องภายในจิตใจออกจากเรื่องภายนอก นั้นก็คือ เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและมโนธรรมที่เป็นเรื่องตรงกันข้ามกับเรื่องราวของ ชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สินสมบัติ แต่ ล็อก ก็ไม่ได้ตระหนักถึงการแบ่งแยกอย่างตายตัวใดๆ ระหว่างปรัชญาของศาสนา ปรัชญาของศีลธรรม และปรัชญาการเมือง ในปรัชญาของ ล็อก แม้ว่าเรื่องราวภายในและภายนอกจิตใจ จะถูกกำหนดคกฏเกณฑ์อย่างแตกต่างกันไปตามธรรมชาติที่แตกต่างกัน แต่เรื่องราวทั้งสองนี้ ต่างก็ถูกกำหนดคกฏเกณฑ์โดย กฎของพระเจ้าเป็นเจ้า และเนื่องจากรัฐบาล มีความรับผิดชอบในการบังคับใช้กฎเชิงศีลธรรมเหนือโลกแห่งเรื่องราวภายนอกจิตใจ นี้ก็หมายความว่า ในที่สุด รัฐบาลได้ถูกจัดตั้งขึ้นบนอำนาจหน้าที่ทางศีลธรรม และดังนั้นจึงเป็นอำนาจหน้าที่ในเชิง

^{๒๒} Ibid., p. 3.

^{๒๓} Ibid., p. 4.

^{๒๔} Ibid., p. 4.

ศาสนาด้วย^{๒๔} ความเชื่อทางศาสนา ถึงแม้จะเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลที่ไม่อาจใช้กำลังบังคับได้ แต่เราก็มไม่สามารถจะแบ่งแยกมิตศาสนาทั้งหมดออกไปจากพื้นที่สาธารณะได้ เพราะมิตะนั้น ทั้ง ลีอก และ รุสโซ ก็ย่อมจะต้องยอมรับพวก อเทวนิยม ได้^{๒๕}

ในทัศนะของ รุสโซ พวกอเทวนิยม จะไม่ได้รับชั้นดิธรรม เนื่องจากมนุษย์ที่ปฏิเสธพระผู้เป็นเจ้า ได้ประทับตราให้ตัวเองเป็นอาชญากร และเนื่องจากเขาเชื่อว่าไม่มีคนธรรมดาที่ได้อ้างอิงหลักฐานจากสายตาตนเอง มโนธรรม และเหตุผล จะปรารถนาที่จะปฏิเสธการมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้า และนิรันดรภาพของจิตวิญญาณ รุสโซ จึงมองเห็นว่าไม่ได้เป็นปัญหาสำหรับสิ่งทั้งหมดนี้^{๒๖} สำหรับ รุสโซ การปฏิเสธไม่ยอมรับพวกอเทวนิยม บนพื้นฐานทางสังคมและศาสนา จะต้องมองสิ่งที่เกิดตามมาในเชิงตรรกะของข้อยืนยันของเขาก่อนหน้านี้ ซึ่งเป็นข้อยืนยันที่ว่าด้วยความเชื่อมโยงอันใกล้ชิดระหว่างความมีศีลธรรมกับการเมือง และความสัมพันธ์ต่อปัญหาขององค์อธิปัตย์ รุสโซ อาจตั้งคำถามขึ้นว่า มนุษย์ผู้ที่ปฏิเสธพระผู้เป็นเจ้า สามารถที่จะได้รับการคาดหวังให้เคารพต่อ ‘ความศักดิ์สิทธิ์ของสัญญาประชาคม’ ได้อย่างไร?^{๒๗} การปฏิเสธพวก อเทวนิยม อาจจะเข้าใจได้ยากในบริบทปัจจุบัน หากจะกล่าวอีกลักษณะหนึ่ง การปฏิเสธ อเทวนิยม ของ ลีอก และ รุสโซ ไม่ใช่การปฏิเสธเพราะเป็นความเชื่อทางศาสนา แต่เป็นการปฏิเสธสิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อข้อผูกพันทางศีลธรรมในสังคมอย่างหนึ่ง และในทัศนะของ รุสโซ และ ลีอก ความเชื่อในการดำรงอยู่ของพระผู้เป็นเจ้า ก็จำเป็นสำหรับการรักษาสัญญาที่มนุษย์ได้ทำต่อกันที่เรียกว่าสัญญาประชาคม

ไม่ว่าหลักการมูลฐานของความถูกต้องทางการเมือง จะมีความเป็นเหตุผลและเป็นตรรกะอย่างไรก็ตาม มนุษย์ก็จะต้องคิดคำนวณถึงผลลัพธ์จากกิเลสและผลประโยชน์ ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นศัตรูต่อความดีของส่วนรวม มนุษย์ถูกขับเคลื่อนโดยความเห็น เช่นเดียวกับถูกขับเคลื่อนโดยเหตุผล และความเห็นก็จะขึ้นอยู่กับตัวแปรอันหลากหลาย และมักจะเป็นแรงผลักดันทางจิตวิทยาที่ไม่อาจ

^{๒๔} Greg Forster, *John Locke's Politics of Moral Consensus* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), p. 168.

^{๒๕} กรณีของ ลีอก โปรดดู John Locke, "A Letter Concerning Toleration," in *John Locke: A Letter Concerning Toleration in focus*, eds. John Horton and Susan Mendus (London: Routledge, 1991), p. 47. ลีอก กล่าวไว้โดยเปิดเผยว่า "ผู้ที่ไม่ได้รับชั้นดิธรรมทั้งหมด คือผู้ที่ปฏิเสธการมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้า" สำหรับกรณีของ รุสโซ แม้ว่าเขาจะไม่ได้กล่าวถึงการปฏิเสธพวกอเทวนิยมไว้โดยตรง ใน *The Social Contract* บทที่ ๘ แต่เขาก็ได้กล่าวไว้ว่า "เป็นเรื่องสำคัญมาก ต่อชุมชน ซึ่งพลเมืองแต่ละคนควรจะต้องมีศาสนาฯ หนึ่ง" (Jean Jacques Rousseau, *The Social Contract and Discourses*, tr. G. D. H. Cole, p. 138)

^{๒๖} Ronald Grimsley, "Introduction," in Jean-Jacques Rousseau, *Du Contrat Social*, ed., Ronald Grimsley (Oxford: The Clarendon Press, 1972), p. 52.

^{๒๗} *Ibid.*, p. 52.

ภาคการณได้^{๒๔} โรนัลด์ กริมส์เลย์ (Ronald Grimsley) กล่าวถึง สิ่งที่เป็นปัญหาในสังคมการเมือง ซึ่งทำให้ รุสโซ เสนอความจำเป็นของศาสนาแห่งพลเมืองไว้ว่า

ทั้งๆ ที่มีกลไกอันพิถีพิถันที่จะทำให้แน่ใจได้ว่าการทำหน้าที่ของรัฐเป็นไปอย่างเหมาะสม (และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การป้องกันองค์อธิปัตย์และเจตจำนงทั่วไป จากการปกครองที่กระหายอำนาจ) รุสโซ ก็ยังยอมรับว่า ความภักดีของประชาชน ที่จะยอมรับต่อหลักการของความยุติธรรมทางการเมือง อย่างเสรี ยังคงอยู่ในลักษณะที่ ล่อแหลมอันตราย และยังมีความต้องการที่จะปรับเปลี่ยนและทำให้เข้มแข็งขึ้น โดยความพยายามเชิงศีลธรรมที่มีความแน่นอน^{๒๕}

ศาสนาที่จะมาเป็นรากฐานทางศีลธรรมได้ ก็จะต้องมีลักษณะที่เหมาะสม ตามที่ รุสโซ ได้แบ่งประเภทของศาสนาไว้ทั้ง ๓ แบบ จะเห็นได้ว่าศาสนาแบบที่สาม คือ ศาสนาของพวกพระ รุสโซ มีความเห็นเช่นเดียวกับ ล็อก ที่ปฏิเสธศาสนาแบบนี้อย่างสิ้นเชิง สำหรับแบบที่สอง คือ ศาสนาแห่งพลเมือง ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของเทวธิปไตย แม้จะมีข้อบกพร่องหลายประการ แต่ รุสโซ ก็ยังยอมรับถึงข้อดีบางประการ เช่นเดียวกับ ล็อก ก็ไม่ได้ปฏิเสธการปกครองแบบ เทวธิปไตย เสียทีเดียว แต่จะต้องมีเงื่อนไขที่คนในสังคมนั้นต้องตกลงร่วมกัน ที่จะใช้หลักศาสนา เป็นหลักการปกครองมาตั้งแต่แรก

ส่วนศาสนาแบบที่หนึ่ง คือ ศาสนาของมนุษย์ ในแบบของ รุสโซ ไม่ใช่เป็นศาสนาคริสต์ แบบปัจจุบัน แต่เป็นศาสนา

ที่ไม่มีทั้งวัด ไม่มีทั้งแท่นบูชา ไม่มีทั้งพิธีการ และถูกจำกัดเฉพาะให้เป็นศาสนาที่อยู่ ภายในอันบริสุทธิ ของพระผู้เป็นเจ้าอันสูงสุด และเป็นข้อผูกพันอันเป็นนิรันดรของ ความมีศีลธรรม เป็นศาสนาแห่งพระวรสารอย่างบริสุทธิ เรียบง่าย เชื่อในการมีอยู่ของ พระผู้เป็นเจ้าอย่างแท้จริง (the true theism) เป็นสิ่งที่อาจเรียกว่า สิทธิหรือกฎที่มาจาก พระผู้เป็นเจ้าโดยธรรมชาติ (natural divine right or law)^{๒๖}

^{๒๔} Ibid., p. 49.

^{๒๕} Ibid., p. 49.

^{๒๖} Jean Jacques Rousseau, *The Social Contract and Discourses*, ed. G. D. H. Cole, p. 134.

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าศาสนาของมนุษย์จะมีความบริสุทธิ์ ดิงาม และเป็นศาสนาที่มีคุณค่าทางศีลธรรมเพียงใดก็ตาม ศาสนาแบบนี้ก็ยังมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ รุสโซ เห็นว่า ศาสนาของมนุษย์

ศาสนาแบบนี้ ซึ่งไม่มีความสัมพันธ์ที่เฉพาะเจาะจงกับประชาชาติ ได้ละทิ้งให้บรรดากฎหมาย อยู่ในความครอบครองของกำลังอำนาจ ซึ่งมีอยู่ในตัวเอง โดยที่ไม่ได้มีการทำสิ่งใดเพิ่มเติมให้แก่กฎนั้น และดังนั้นสิ่งหนึ่งของข้อผูกพันอันยิ่งใหญ่ ซึ่งทำให้สังคมนวมตัวกัน ได้ถูกพิจารณาในจำนวนมากมายหลายประการซึ่งล้มเหลวที่จะปฏิบัติ^{๑๑๑}

ศาสนาของมนุษย์ ซึ่งเป็นศาสนาอันบริสุทธิ์แห่งพระวรสาร ไม่เพียงแต่เป็นศาสนาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตในอีกโลกหนึ่ง และเป็นศาสนาที่มีแนวโน้มทำให้มนุษย์ไม่สนใจใยดีกับข้อผูกพันทางสังคมของพวกเขาเท่านั้น แม้กระทั่งในระดับของมนุษย์เอง ศาสนาแบบนี้ก็ได้มองข้ามเขตแดนของความเป็นชาติ ออกไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่ไม่สามารถแบ่งแยกได้ เช่น ความเชื่อที่กระทำเพื่อประโยชน์ต่อผู้อื่นอันสูงส่งเลิศเลอ (a lofty altruism) ก็ไม่สามารถเข้ากันได้กับข้อกล่าวอ้างที่แคบกว่าของความรักชาติ (a patriotism) ซึ่งต้องการการอุทิศต่อประเทศโดยเฉพาะ^{๑๑๒} รุสโซ จึงเห็นว่า ศาสนาของมนุษย์ แบบนี้ เป็นสิ่งที่อยู่ตรงกันข้ามกับ “จิตวิญญาณของการเป็นสังคม” ประชาชนแห่งคริสต์ศาสนาที่แท้จริง อาจจะสร้างรูปแบบแห่งจินตนาการทางสังคมที่สมบูรณ์แบบมากที่สุด แต่สังคมของชาวคริสต์ที่แท้จริงก็ไม่อาจเป็นสังคมของมนุษย์ได้^{๑๑๓} ศาสนาของมนุษย์ จึงไม่อาจทำหน้าที่เป็นรากฐานทางศีลธรรมของมนุษย์ในสังคมนการเมืองได้

ในทัศนะของ รุสโซ ศาสนาที่จะเป็นรากฐานทางศีลธรรมในสังคมนการเมืองได้อย่างเหมาะสม คือ “ศาสนาแห่งพลเมือง” รุสโซ ได้กล่าวถึงข้อดีของศาสนาแบบที่ ๒ คือ ศาสนาแห่งพลเมือง ไว้ว่าเป็นการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวระหว่างศาสนาของพระผู้เป็นเจ้ากับความรักกฎหมาย และทำให้ประชาชนมีความรักอย่างลึกซึ้งต่อประเทศ เป็นศาสนาที่ได้สั่งสอนประชาชนว่าการบริการที่กระทำต่อรัฐ ก็คือ การบริการที่ได้กระทำต่อพระผู้เป็นเจ้าที่ทำหน้าที่เป็นผู้ปกป้องของพวกเขา^{๑๑๔} นอกจากนี้ ยังให้ข้อเสนอเกี่ยวกับหลักการของศาสนาแห่งพลเมืองไว้ว่า

^{๑๑๑} Ibid., p. 135.

^{๑๑๒} Ronald Grimsley, “Introduction,” in Jean-Jacques Rousseau, *Du Contrat Social*, ed., Ronald Grimsley, p. 51.

^{๑๑๓} Jean Jacques Rousseau, *The Social Contract and Discourses*, ed. G. D. H. Cole, pp. 135-6.

^{๑๑๔} Ibid., pp. 134-5.

สิทธิ ซึ่งการรวมตัวเป็นสังคม (social compact) มอบให้แก่องค์กรปิตัย มีเหนือราษฎร จะไม่เกินเลข ชิดจำกัดของความเหมาะสมในเชิงสาธารณะ ดังนั้น บรรดารัฐจึงผูกพันสิ่งที่เป็นความคิดเห็นของพวกเขา ต่อองค์กรปิตัย เพียงแค่เท่าที่มันเกี่ยวข้องกับชุมชนเท่านั้น ขณะนี้ มันมีความสำคัญอย่างมาก ต่อชุมชน ว่าพลเมืองแต่ละคนจะต้องมีศาสนาฯ หนึ่ง นั่นจะทำให้เขามีความรักหน้าที่ของเขา แต่ว่า บรรดาหลักความเชื่อของศาสนานั้น เกี่ยวข้องกับรัฐ และสมาชิกของรัฐ ได้เพียงเท่าที่มันอ้างอิงต่อความมีศีลธรรม และต่อบรรดาหน้าที่ ซึ่งเขา ผู้ที่ประกาศตนต่อศาสนานั้น ถูกผูกมัด ที่จะต้องกระทำต่อคนอื่น^{๓๕}

ศาสนาแห่งพลเมือง ประกอบไปด้วยหลักความเชื่อเชิงบวกและเชิงลบ หลักความเชื่อเชิงบวก (positive dogmas) เป็นสิ่งจำเป็นอันจะทำให้เกิดความมั่นใจได้ถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียว และความมั่นคงของรัฐ และหลักความเชื่อเชิงลบ (negative dogmas) เป็นสิ่งที่ขจัดลัทธิความบ้าคลั่ง และการไม่มีขันติธรรม ออกไปทั้งหมด ดังนั้น หลักการของศาสนาแห่งพลเมือง จะถูกกำหนดโดยส่วนที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของชุมชนเพียงเท่านั้น หลักการนี้จะไม่ได้อ้างอิงจุดหมายที่จะไปวางกฎเกณฑ์ความเชื่อที่เฉพาะเจาะจงสำหรับปัจเจกบุคคล รัฐไม่มีสิทธิ ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม ที่จะไปสืบค้นความเชื่อซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับความจริงกับความประพฤติกของสังคม^{๓๖} ดังนั้น “หลักความเชื่อทางศาสนาของศาสนาแห่งพลเมือง จึงควรที่จะมีให้น้อยที่สุด ง่าย และเป็นด้อยค่าอย่างแท้จริง โดยปราศจากการอธิบายหรือการออกความเห็น”^{๓๗} หลักความเชื่อของศาสนาแห่งพลเมือง จึงมีได้แค่เพียงเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของรัฐ ป้องกันความเชื่อแบบบ้าคลั่งและการไม่มีขันติธรรม และต้องเกี่ยวข้องกับความจริงของคนที่อยู่ในสังคมเท่านั้น

สำหรับ มาคิอาเวลลี แล้ว ศาสนาแห่งพลเมือง คือ ศาสนาที่ทำให้ประชาชน ยินยอมในการป้องกันนครของตน^{๓๘} ใน *The Discourses* เล่มที่ ๑ บทที่ ๑๑ ถึง ๑๕ มาคิอาเวลลี ได้กล่าวถึง การใช้ศาสนาเพื่อประโยชน์ทางการเมืองของกบฏริย์นูมา ในยุคโรมันโบราณ ไว้ว่า

^{๓๕} Ibid., pp. 138-9.

^{๓๖} Ronald Grimsley, "Introduction," in Jean-Jacques Rousseau, *Du Contrat Social*, ed., Ronald Grimsley, p. 51.

^{๓๗} Jean Jacques Rousseau, *The Social Contract and Discourses*, ed. G. D. H. Cole, p. 139.

^{๓๘} สมบัติ จันทรวงศ์, "ความน่า," ใน นิโคโล มาคิอาเวลลี, *เจ้าผู้ปกครอง*, สมบัติ จันทรวงศ์, แปลและเขียนคำนำ (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๒), หน้า ๔๕.

มันจะถูกมองโดยผู้ที่ให้ความสนใจต่อประวัติศาสตร์โรมัน ว่าศาสนาได้ช่วยในการควบคุมกองทัพได้มากแค่ไหน ในการทำให้สามัญชนของโรม (plebs) มีความกล้าหาญ ในการผลิตมนุษย์ที่ดี และในการทำให้คนเลวอับอาย ดังนั้น หากว่ามันจะมีคำถามหนึ่งเกี่ยวกับเจ้าผู้ปกครอง ผู้ที่โรมเป็นหนี้มากกว่า โรมูลุส (Romulus) หรือ นูมา (Numa) ข้าพเจ้าคิดว่า นูมา (Numa) ควรที่จะได้รับเป็นลำดับแรกอย่างง่ายดาย สำหรับที่ที่มีศาสนา มันเป็นการง่ายที่จะตั้งสอนมนุษย์เพื่อจะใช้อาวุธ ส่วนที่ที่มีอาวุธ แต่ไม่มีศาสนา มันจะเป็นความยากลำบาก ที่มันจะสามารถได้รับการแนะนำ^{๘๕}

มาคิอาเวลลี เห็นว่าสำหรับโรมโบราณ พลเมืองของเขา เกรงกลัวการผิดคำสาบาน มากกว่าการฝ่าฝืนกฎหมาย เนื่องจากพวกเขาเชื่อถือคุณค่าอำนาจของพระเจ้า มากกว่าอำนาจของมนุษย์^{๘๖} เหตุการณ์ที่ มาคิอาเวลลี ยกมาจากประวัติศาสตร์โรมโบราณ ของลิวี (Livy) มีทั้งการใช้คำสาบาน (oath) คำพยากรณ์ (Auspices) และพิธีกรรม (Worship) เพื่อประโยชน์ทั้งการปฏิรูป นคร และเพื่อการเข้าทำสงคราม^{๘๗} ศาสนาแห่งพลเมืองในแบบของมาคิอาเวลลี จึงเป็นศาสนาที่ถูกใช้เพื่อเป้าหมายทางการเมืองโดยตรง

สำหรับศาสนาในแบบของ ล็อก นั้น จะเห็นได้ว่าในงานเรื่อง *A Letter* แม้ว่าเขาจะไม่มีการแบ่งประเภทของศาสนาไว้ แต่เมื่อพิจารณาถึงทัศนะของ ล็อก ที่มีต่อศาสนาคริสต์ในงานเรื่องดังกล่าว ก็จะทำให้เห็นได้ว่าสิ่งที่ ล็อก แยกให้เห็นความแตกต่างในเป้าหมายและวิธีการของศาสนจักร กับสังคมการเมือง ทำให้เห็นได้ว่ามิตินี้ของศาสนาคริสต์ในงานเรื่อง *A Letter* ในส่วนของศาสนาที่รัฐจะต้องมีขันติธรรม เป็นมิตินี้ของความคิดความเชื่อทางศาสนาที่มุ่งถึงความรอด ความสุขในภพหน้า เป็นความคิดความเชื่อในลักษณะการคาดค่านิ่ง เป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลที่รัฐไม่อาจใช้กำลังไปบังคับได้ เพราะความเชื่อไม่อยู่ภายใต้เจตจำนง การที่จะเชื่อว่าสิ่งนี้หรือสิ่งนั้นเป็นจริง จะไม่ได้ขึ้นอยู่กับเจตจำนงของเรา^{๘๘}

แต่ทั้งนี้ก็มีได้หมายความว่า จะไม่ปรากฏความเป็นศาสนาแห่งพลเมือง ในแนวคิดของ ล็อก ในงานเรื่อง *A Letter* ล็อก ก็ยังให้ความสำคัญต่อมิตินี้ทางศาสนาเกี่ยวกับความเชื่อในการมีอยู่ของ

^{๘๕} Niccolo Machiavelli, *The Discourses of Niccolo Machiavelli*, translated from the Italian with an introduction and notes by Leslie J. Walker, new introduction and appendices by Cecil H. Clough, p. 241.

^{๘๖} Ibid., 240.

^{๘๗} Ibid., p. 246.

^{๘๘} John Locke, "A Letter Concerning Toleration," in *John Locke: A Letter Concerning Toleration in focus*, eds. John Horton and Susan Mendus, p. 41.

พระผู้เป็นเจ้าว่า เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการสร้างพันธะผูกพันและเป็นรากฐานทางศีลธรรมในสังคม การเมือง ด้วยข้อยืนยันที่ไม่ต้องมีพันธะธรรมต่อพวกอเทวนิยม^{๔๑}

สำหรับ รุสโซ ศาสนามีความจำเป็นในสังคมการเมือง จำเป็นสำหรับพลเมืองเพื่อต่อสู้กับ กิเลสและผลประโยชน์ส่วนตัวของพลเมือง มิให้ละเลยต่อความดีของส่วนรวม ทำให้มีความรักในหน้าที่ของตน^{๔๒} ซึ่งจะเห็นได้ว่าการที่ รุสโซ กล่าวถึงข้อดีของศาสนาแห่งพลเมือง ว่าเป็นการทำให้ ศาสนาของพระผู้เป็นเจ้ากับความรักในกฎหมาย รวมเป็นหนึ่งเดียวกัน^{๔๓} และศาสนาเป็นสิ่งที่ทำให้ พลเมือง รักในหน้าที่ของเขา แม้ว่าจะไม่ชัดเจนเท่ากรณีของ มาคิอาเวลลี ที่กล่าวถึงการใช้ ศาสนาเพื่อทำให้พลเมืองมีความภักดีและอุทิศตนเองต่อนคร แต่ก็ทำให้เห็นว่า ศาสนาแห่งพลเมือง ของ รุสโซ ซึ่งจะทำให้พลเมืองรักกฎหมายและรักในหน้าที่ ก็คือการใช้ศาสนาเพื่อให้พลเมืองเชื่อ ฟังผู้ปกครองนั่นเอง เมื่อเปรียบเทียบกับ ล็อก การสร้างศาสนาแห่งพลเมืองของเขา มุ่งหมายที่จะ แก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มทางศาสนาที่มีความเชื่อแตกต่างกัน ด้วยการสร้างหลักการที่ ครอบคลุมและสามารถมีความเห็นร่วมกันได้ และแน่นอนว่าคริสต์ศาสนาที่จะเป็นศาสนาแห่ง พลเมืองแบบของ ล็อก ย่อมไม่ใช่คริสต์ศาสนาแบบโรมันคาทอลิก เช่นเดียวกับ รุสโซ แต่ก็ไม่ใช่ คริสต์ศาสนาแบบที่ได้รับการปฏิรูปจากกลุ่มโปรเตสแตนต์ เพราะ ล็อก ก็เห็นว่า “ทุกกลุ่มทาง ศาสนาก็เลวร้ายเช่นเดียวกับคริสต์ศาสนาแห่งกรุงโรม”^{๔๔}

ศาสนาแห่งพลเมือง กับรากฐานทางศีลธรรมของ ล็อก

ผู้หนึ่งที่เชี่ยวชาญทฤษฎีการเมืองของ ล็อก คือ ไมเคิล พี. จุกเกอร์ต (Michael P. Zuckert) เห็นว่าหนึ่งในความมุ่งหมายหลักของ ล็อก ในข้อเขียนของเขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานเรื่อง *On the Reasonableness of Christianity* ก็คือ การแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าศาสนาคริสต์เป็น ศาสนา แห่งพลเมืองที่เหมาะสมศาสนาหนึ่ง^{๔๕} จุกเกอร์ต เห็นว่าเมื่อกกล่าวถึงวลี “ศาสนาแห่งพลเมือง” หรือ จะเรียกให้ถูกต้องยิ่งขึ้นก็คือ “เทววิทยาแห่งพลเมือง” (civil theology) มักจะต้องพิจารณากลับไปสู่

^{๔๑} Ibid., p. 47.

^{๔๒} Jean Jacques Rousseau, *The Social Contract and Discourses*, tr. G. D. H. Cole, p. 138.

^{๔๓} Ibid., p. 134.

^{๔๔} John Locke, *Second Vindication*, 293, 295, 297 cited in Michael P. Zuckert, “Locke and the Problem of Civil Religion” in *The Moral Foundation of the American Republic*, third edition, ed. Robert H. Horwitz (Charlottesville: University Press of Virginia, 1986), p. 186.

^{๔๕} Michael P. Zuckert, “Locke and the Problem of Civil Religion” in *The Moral Foundation of the American Republic*, third edition, ed. Robert H. Horwitz, pp. 182-3.

ชาวโรมันที่ชื่อ Marcus Terentius Varro* ซึ่งเป็นนักเขียนที่มีชื่อเสียงและมีชีวิตอยู่ในช่วงสุดท้ายของสาธารณรัฐโรมัน เราได้รู้ถึงงานเขียนของ วาร์โร ที่ว่าด้วยเรื่องศาสนาแห่งพลเมือง ผ่านการอภิปรายขยายความเพิ่มเติมในงานเรื่อง *City of God* ของ ออกัสติน^{๔๔} จุกเกอร์ต ได้ใช้แนวคิดเรื่องศาสนาแห่งพลเมืองของ วาร์โร วิเคราะห์ให้เห็นถึงศาสนาแห่งพลเมืองของ ล็อก ในบทความเรื่อง *Locke and the Problem of Civil Religion*

ดูเหมือนว่า วาร์โร จะแยกให้เห็นความแตกต่างของเทววิทยาแห่งพลเมือง ออกจากเทววิทยาธรรมชาติ (natural theology) โดยเทววิทยาธรรมชาติเป็นพื้นที่โดยเฉพาะของปรัชญาเมธี ส่วนเทววิทยาแห่งพลเมือง เป็นส่วนของความเชื่อทางศาสนาที่ได้รับการสถาปนาขึ้นโดยกฎในนครต่างๆ แม้ว่า วาร์โร จะไม่ได้ยอมรับอย่างเปิดเผย แต่ ออกัสติน ก็แสดงให้เห็นว่า วาร์โร ไม่ได้ให้การยอมรับต่อความถูกต้องเป็นจริงของศาสนาแห่งพลเมือง เทววิทยาแห่งพลเมืองนี้ เป็น “การรวบรวมเอาความฝันเพื่องที่ไม่สลักสำคัญ” (a collection of frivolous fantasies) โดยไม่มีการกล่าวอ้างถึงสัจธรรม กระนั้นก็ตาม เทววิทยาแห่งพลเมืองนี้ ก็ยังเหมาะสมต่อบุคลิกภาพในเชิงศีลธรรมและเชิงภูมิปัญญาของประชาชนโดยทั่วไป แม้ว่าจะไม่เป็นสิ่งที่แท้จริง เทววิทยาแห่งพลเมืองก็ยังเป็นความจำเป็นในทางการเมือง และดังนั้น วาร์โร จึงเดินออกไปนอกวิธีการของเขา เพื่อที่จะสนับสนุนหรือแม้กระทั่งปกป้องเทววิทยาแห่งพลเมืองนี้^{๔๕}

ส่วนศาสนาแห่งพลเมือง ของ ล็อก นั้น จุกเกอร์ต เห็นว่า ล็อก ได้นำเสนอศาสนาคริสต์ในฐานะเป็นศาสนาแห่งพลเมือง ในการที่จะต้องเข้าตามหลักเกณฑ์การตัดสินอยู่ ๒ ประการ นั่นก็คือ จะต้องมีความกว้างขวางหรือครอบคลุมเพียงพอ ที่จะสามารถบดเคี้ยวความเป็นพันธมิตรของผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับประเด็นความเชื่อที่เฉพาะเจาะจงอื่น ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก (และนั่น ก็ไม่ใช่ตัวของศาสนาแห่งพลเมืองเองที่จะสร้างแหล่งของเนื้อหาได้) และอีกประการหนึ่งก็คือ เป็นการได้มาซึ่ง

* มาร์คัส เทอเรนติอุส วาร์โร (Marcus Terentius Varro) มีชีวิตอยู่ระหว่างปี ๑๑๖-๒๗ ก่อนคริสต์ศักราช วาร์โร เป็นนักวิชาการชาวโรมัน เกิดในเมืองสาไบน์ แห่ง Reate (“Marcus Terentius Varro.” Microsoft® Student 2007 [DVD]. Redmond, WA: Microsoft Corporation, 2006.)

^{๔๔} Michael P. Zuckert, “Locke and the Problem of Civil Religion” in *The Moral Foundation of the American Republic*, third edition, ed. Robert H. Horwitz, p. 183.

^{๔๕} Augustine, *City of God* VI, 4-7; IX, 30-31. cited in Michael P. Zuckert, “Locke and the Problem of Civil Religion,” in *The Moral Foundation of the American Republic*, third edition, ed. Robert H. Horwitz, p. 183.

ระบบความเชื่อทางศาสนาแบบหนึ่ง (a religions*) หรือการสนับสนุนและการชี้แนะที่มาจากพระเจ้า เป็นเจ้า สำหรับความเป็นระเบียบในทางศีลธรรมและทางการเมืองของสังคมหนึ่งๆ^{๕๐}

หลักเกณฑ์แรก เป็นวิธีเพื่อเอาชนะการแบ่งเป็นกลุ่มทางศาสนาอันกระหายเลือด (bloody sectarianism) ของศาสนจักรคริสต์ ผ่านการนำมนุษย์ไปสู่หลักการที่ครอบคลุมของความเชื่อทางศาสนาอันเป็นขั้นมูลฐาน^{๕๑} จุกเกอร์ด กล่าวว่า หลักการของ ล็อก ยังคงรักษารูปแบบของ เทววิทยาแนวปฏิรูป แต่เนื้อหาได้ถูกปรับเปลี่ยนไป มีความเชื่อหนึ่งที่ทำให้ปลอดภัยได้ เป็นความเชื่อที่ ล็อก เห็นว่าทำให้มนุษย์เป็นชาวคริสต์ได้ แต่นั่นคือความเชื่อที่บรรจุไว้เพียงความเชื่อเรื่องเดียว ก็คือ พระเยซูคือพระเมสสิอาห์* และ ล็อก เข้าใจว่าความเชื่อนี้ มีความกว้างขวางอย่างเพียงพอ หรือเป็นวิถีทางปฏิบัติที่ถูกจำกัดน้อยที่สุด ซึ่งสมาชิกใดก็ตามของกลุ่มทางศาสนาที่แตกต่างกันสามารถที่จะยอมรับความเชื่อนี้ได้อย่างเป็นสุข^{๕๒} ล็อก ใช้วิธีการในการเอาชนะต่อ ลัทธิการแบ่งแยกทางศาสนาอันกระหายเลือด ของอาณาจักรแห่งชาวคริสต์ ผ่านการนำมนุษย์ ไปยัง กฎของเนื้อหาความเชื่ออันเป็นหลักการขั้นมูลฐาน ซึ่งเป็นกฎที่ครอบคลุม แบบหนึ่ง^{๕๓} ในส่วนที่เชื่อมโยงกับขันติธรรม จุกเกอร์ด ก็มีความเห็นว่า “ความเชื่อพื้นฐานหนึ่ง ของ ล็อก ซึ่งไปด้วยกันกับคำสอนว่าด้วยขันติธรรม ที่เขาได้นำเสนอในงานเรื่อง *Epistola de Tolerantia* จะทำให้ไปได้ไกลเพื่อเอาชนะต่อสิ่งที่เป็นมาในประวัติศาสตร์ ดังที่เขาได้กล่าวไว้^{๕๔} ในตอนท้ายของงานเรื่อง *A Letter* ทำให้เราเข้าใจได้ว่า สิ่งที่จะมาเป็น “ศาสนาแห่งพลเมือง” ในแบบของ ล็อก ไม่ได้หมายถึง “ศาสนาเดียวกัน” ดังทัศนะของเขาที่ว่า กฎของความเชื่อและพิธีกรรมแห่งการบูชา จะเป็นสิ่งที่บ่ง

* โดยปกติ religion เป็นคำนามเอกพจน์ ซึ่งโดยทั่วไปแปลว่า “ศาสนา” หรือในความหมายอื่น คือ ความเชื่อต่างๆ และพิธีกรรม หรือระบอบของความเชื่อ แต่ จุกเกอร์ด ระบุว่า เป็น “a religions” จึงน่าจะหมายถึง “ระบบความเชื่อทางศาสนาแบบหนึ่ง”

^{๕๐} Michael P. Zuckert, “Locke and the Problem of Civil Religion,” in *The Moral Foundation of the American Republic*, third edition, ed. Robert H. Horwitz, p. 189.

^{๕๑} Ibid., p. 188.

* Jesus is Messiah เป็นหลักการที่เชื่อว่าพระเยซู เป็นผู้ที่พระเจ้าเป็นเจ้าได้เลือกสรรและส่งลงมาสู่โลกเพื่อประกาศข่าวดี

^{๕๒} Ibid., p. 188.

^{๕๓} Ibid., p. 188.

^{๕๔} Ibid., p. 188.

บอกถึงความเป็นศาสนาเดียวกัน และในหมู่ชาวคริสต์ ก็มีกลุ่มที่มีศาสนาแตกต่างกัน^{๕๔} หลักการประการแรกของ “ศาสนาแห่งพลเมือง” ของ ล็อก จึงเป็นการทำให้กลุ่มทางศาสนาต่างๆ อยู่ร่วมกันได้

หลักการหรือความเชื่อที่ทุกกลุ่มยอมรับร่วมกันได้ จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความเป็นศาสนาแห่งพลเมืองของ ล็อก หากจะกล่าวในอีกด้านหนึ่ง ก็คือ การมีขันติธรรมทางศาสนา เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่จะทำให้เกิดศาสนาแห่งพลเมือง ได้ เพราะขันติธรรม จะทำให้หลักการที่กว้างขวางและครอบคลุมกลุ่มต่างๆ มีความเป็นไปได้ ทำให้ต้องยอมรับความแตกต่างในความเชื่อที่ไม่ใช่หลักการขั้นมูลฐาน

แม้ว่า ล็อก จะไม่ได้กล่าวถึง หลักความกว้างขวางและครอบคลุม เพื่อทำให้เป็นศาสนาแห่งพลเมือง ไว้อย่างชัดเจนในงานเรื่อง *A Letter* ก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาคำอธิบายถึงคุณลักษณะของศาสนจักรแล้ว ก็พบหลักความกว้างขวางและครอบคลุม ผ่งอยู่ด้วย กล่าวคือ ศาสนจักร จะมีส่วนประกอบอยู่สองส่วน คือ ๑) รูปแบบภายนอก และพิธีการของพิธีกรรมแห่งการบูชา และ ๒) ลัทธิความเชื่อและความเชื่อทางศาสนาอันเป็นพื้นฐาน^{๕๕} สำหรับรูปแบบภายนอกและพิธีกรรมแห่งการบูชา นั้น นอกเหนือจากประเด็นที่ ล็อก เสนอไม่ให้รัฐใช้อำนาจทางการเมืองเข้าไปบังคับการประกอบพิธีกรรม แล้ว ยังพบหลักการที่ ล็อก มีความเห็นต่อการกำหนดรูปแบบพิธีกรรมในลักษณะที่ยึดหลักการความกว้างขวางและครอบคลุมที่สามารถยอมรับร่วมกันได้ ล็อก เห็นว่า “สรรพสิ่ง ซึ่งในธรรมชาติของตัวมันเองไม่ได้มีความสำคัญประการใด ไม่สามารถที่จะทำให้เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของพิธีกรรมแห่งการบูชาพระผู้เป็นเจ้า โดยอำนาจหน้าที่ของมนุษย์ใดๆ ได้”^{๕๖} ภายใต้บริบทแห่งความแตกต่างของกลุ่มทางศาสนา และความเชื่อในการปฏิบัติพิธีกรรมที่แตกต่างกันออกไป ล็อก ได้อธิบายถึงพิธีกรรมแห่งการบูชา ไว้ว่า พิธีกรรม แยกออกเป็นสองส่วน คือ สิ่งที่เป็นส่วนประกอบของพิธีกรรม ซึ่งถูกเชื่อว่าจะได้รับการกำหนดขึ้นโดย พระผู้เป็นเจ้า และจะทำให้พระองค์พึงพอพระทัย และดังนั้นจึงเป็นสิ่งจำเป็น กับอีกส่วนหนึ่ง คือ สภาวะแวดล้อม ซึ่งไม่สามารถแยกออกจากพิธีกรรมได้^{๕๗} การที่ ล็อก ได้ยกตัวอย่างสิ่งที่จะกำหนดเป็นพิธีกรรมแห่งการบูชาพระผู้เป็นเจ้าไว้ ๒ ตัวอย่าง ก็คือ การประพรมน้ำ และการใช้ขนมปังและเหล้าองุ่น และได้ตั้งคำถามไว้ว่า มีมนุษย์ผู้ใดที่จะเป็นผู้กล่าววาทะเหล่านี้สามารถที่จะได้รับการแนะนำเข้าไปสู่

^{๕๔} โดยดูคำอธิบายของ ล็อก เกี่ยวกับความเป็นศาสนาเดียวกันในหมู่ชาวคริสต์ได้ ใน John Locke, “A Letter Concerning Toleration,” in *John Locke: A Letter Concerning Toleration in focus*, eds. John Horton and Susan Mendus, p. 53.

^{๕๕} John Locke, “A Letter Concerning Toleration,” in *John Locke: A Letter Concerning Toleration in focus*, eds. John Horton and Susan Mendus, p. 33.

^{๕๖} *Ibid.*, p. 34.

^{๕๗} *Ibid.*, p. 35.

ศาสนาได้ และทำให้สิ่งนี้เป็นส่วนของพิธีกรรมเพื่อแสดงการบูชาพระผู้เป็นเจ้าได้ หากไม่ใช่เป็นไปโดยสถาบันของพระผู้เป็นเจ้า?^{๘๘} จะเห็นได้ว่า ๒ ตัวอย่างดังกล่าว การใช้น้ำประพรมถือเป็นส่วนประกอบสำคัญของพิธีรับศีลล้างบาป (Baptism) การรับประทานขนมปังและเหล้าองุ่นเป็นส่วนประกอบสำคัญของพิธีรับศีลมหาสนิท พิธีกรรมทั้งสองนี้ถือเป็นพิธีกรรมที่ชาวโปรเตสแตนต์ให้ความสำคัญกว่าพิธีกรรมอื่นๆ ที่ชาวคาทอลิกให้ความสำคัญ^{๘๙} และความแตกต่างระหว่างพิธีกรรมทั้งสองนี้ กับพิธีกรรมอื่นๆ ก็คือทั้งสองพิธีกรรมปรากฏอยู่อย่างชัดเจนในพระคัมภีร์ และอาจถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่เป็นพระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า หลักความกว้างขวางและครอบคลุมของพิธีการอันเป็นการกระทำภายนอก ที่จำเป็นสำหรับพิธีกรรมแห่งการบูชาพระผู้เป็นเจ้า ของลัทธิ ในนี้ ก็คือ การบอกว่าไม่มีมนุษย์ผู้ใด สามารถที่จะกำหนดได้ว่าสิ่งใดจะเป็นส่วนประกอบอันสำคัญของพิธีกรรมแห่งการบูชาพระผู้เป็นเจ้า สิ่งที่เป็นส่วนประกอบสำคัญของพิธีกรรมถูกกำหนดมาจากพระผู้เป็นเจ้า เพื่อให้พิธีกรรมนั้นได้รับการยอมรับจากพระองค์เท่านั้น^{๙๐} และสิ่งที่จะยืนยันพระประสงค์ของพระองค์ ก็คือ พระวรสาร ที่มีอัครสาวกซึ่งเป็นประจักษ์พยาน ได้บันทึกไว้เป็นหลักการที่สามารถจะทำให้เกิดการยอมรับร่วมกันได้ อย่างกว้างขวางและครอบคลุมในทุกกลุ่มความเชื่อ

ส่วนความกว้างขวางและครอบคลุมในด้านลัทธิความเชื่อนั้น จากการที่ ล็อก ได้กล่าวถึงความเชื่อทางศาสนาอันเป็นพื้นฐาน ว่ามีความเกี่ยวข้องในสองส่วน คือ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ (practical) กับส่วนที่เป็นความคิดในเชิงการคาดคานึง (speculative) หลักการที่ทำให้เกิดความกว้างขวางและครอบคลุม ก็คือ การทำให้กลุ่มที่เห็นแตกต่างกันยอมรับร่วมกันให้ได้ว่าความเชื่อในทางศาสนาของแต่ละกลุ่ม ส่วนหนึ่งมีลักษณะเป็นความเชื่อที่ไม่อาจมีข้อเท็จจริงในเชิงประจักษ์มายืนยันได้ เช่น ชีวิตหลังความตาย ความรอดพ้นจากบาป ชีวิตอันเป็นนิรันดร์ เป็นต้น ความเชื่อในส่วนนี้ ล็อก ได้ให้เหตุผลในเชิงญาณวิทยาว่ามีลักษณะเป็นความเชื่อที่มีลักษณะของการคาดคานึงโดยไม่มีหลักฐานข้อเท็จจริงยืนยันได้ “ต้องการเพียงความเชื่อเท่านั้น ไม่สามารถกำหนดไว้ในศาสนจักรใดๆ ได้ โดยกฎแห่งพื้นแผ่นดิน”^{๙๑} トラバิดที่ความเชื่อนั้นมิได้ทำให้เกิดอันตรายต่อความสงบเรียบร้อยและสิทธิพลเมือง ก็ต้องปล่อยให้เป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลที่ไม่

^{๘๘} Ibid., p. 35.

^{๘๙} เสรี พงศ์พิศ, *ความรู้พื้นฐานทางศาสนา*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๘. พิธีกรรมทางศาสนาที่สำคัญของชาวคาทอลิก มี ๗ พิธี คือ พิธีรับศีลล้างบาป (Baptism) พิธีรับศีลสมรส (Matrimony) พิธีรับศีลบวช (Orders) พิธีรับศีลกำถัง (Confirmation) พิธีรับศีลมหาสนิท (Eucharist หรือ Mass หรือ Holy communion) การรับศีลแก้บาปหรือศีลถ้อยบาป (Penance) และ ศีลเจิมคนไข้ (Extreme unction)

^{๙๐} John Locke, “A Letter Concerning Toleration,” in *John Locke: A Letter Concerning Toleration in focus*, eds. John Horton and Susan Mendus, p. 35.

^{๙๑} Ibid., p. 41.

สามารถใช้กำลังบังคับได้ “พนักงานผู้ปกครองไม่ควรที่จะห้ามปราม การตั้งสอน หรือการประกาศ
 ตนของความคิดเห็นในลักษณะการคาดค้ำนึ่งใดๆ ก็ตาม ในศาสนจักรใดๆ เนื่องจากมันไม่ได้มี
 การกระทำใดที่เป็นความสัมพันธ์กับสิทธิพลเมืองของราษฎร”^{๖๓} จึงเป็นการที่ ล็อก ได้นำความ
 แตกต่างในความเชื่อทางศาสนาของกลุ่มต่างๆ กลับไปสู่สิ่งที่ทุกกลุ่มสามารถมีส่วนร่วมได้ นั่นก็คือ
 ความศรัทธาในพระเจ้าเพียงเท่านั้น ที่จะทำให้ได้รับการยอมรับจากพระองค์และมีความสุขได้
 อย่างนิรันดร

หลักเกณฑ์ที่สอง ล็อก ได้ยืนยันถึงความเชื่อมโยงที่ชัดเจน ระหว่างการลงโทษโดย
 พระเจ้าเป็นเจ้า กับการกระทำของมนุษย์ในชีวิตของโลกนี้ ซึ่งเป็นความเชื่อมโยงโดยตรงมากกว่า
 ความเชื่อมโยงที่ถูกสร้างขึ้นในเทววิทยาที่ได้รับการปฏิรูปมาเกือบทั้งหมด^{๖๔} ล็อก ได้แสดงให้เห็น
 ถึงหลักการทางเทววิทยา ที่ว่า หากในภพนี้ ได้ประพฤติปฏิบัติให้พระเจ้าเป็นเจ้ายอมรับ ก็จะได้รับความ
 สุขอันเป็นนิรันดรในภพหน้า เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงและมีผลต่อความประพฤติของมนุษย์
 ในสังคมการเมือง ซึ่งเป็นเรื่องในภพนี้

จุกเกอร์ต มีความเห็นว่า ในหลักเกณฑ์ที่สองนี้ หลักการของ ล็อก ในงานเรื่อง
Reasonableness ยืนยันว่าศรัทธาเพียงอย่างเดียว ไม่เพียงพอสำหรับความรอด พระเยซูได้เทศนาสั่ง
 สอนถึง “การสำนึกบาป” (Repent) อยู่เสมอและในทุกๆ ที่ ตามทัศนะของ ล็อก “การสารภาพบาป”
 (Repentance) เป็นการทำให้เงื่อนไขของการมีสัญญาต่อพระพรหมทานของพระเจ้าเป็นเจ้า มีความ
 สมบูรณ์ เช่นเดียวกับศรัทธา และมีความจำเป็นที่จะได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกัน การสารภาพบาป
 ไม่เพียงแต่เป็นการแสดงความเสียใจต่อบาปที่ได้กระทำมาในอดีตเท่านั้น แต่ยังเป็นการหันเห
 ออกจากบาป เพื่อไปสู่ชีวิตแบบใหม่และตรงข้ามจากเดิม^{๖๕} การสารภาพบาป ตามนัยนี้จึงไม่ได้
 อยู่ในประเด็นที่หมายถึงการลบล้างความผิดจากความประพฤติที่ได้กระทำมา แต่เป็นการสำนึกคิด
 เพื่อที่จะเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่มีแต่ความดีงาม การสารภาพบาปจึงมีความเชื่อมโยงกับการแก้ไขความ
 ประพฤติที่ผิดของมนุษย์ ด้วยข้อผูกมัดที่จะต้องประพฤติสิ่งที่ดีงามในสังคมการเมือง

นอกจากนี้ จุกเกอร์ต ยังได้กล่าวอีกว่า ตามทัศนะของ ล็อก กฎของพระเจ้าเป็นเจ้า ซึ่งมนุษย์
 จะต้องเชื่อฟังเพื่อที่จะได้รับชีวิตอันเป็นนิรันดรภาพ ไม่ได้มีอะไรมากไปกว่ากฎของเหตุผล หรือที่
 เรียกว่ากฎแห่งธรรมชาติ กฎแห่งธรรมชาติเหล่านี้ ได้กำหนดมาตรวัดอย่างยุติธรรมต่อสิ่งที่ถูกและ

^{๖๓} Ibid., p. 41.

^{๖๔} Michael P. Zuckert, “Locke and the Problem of Civil Religion,” in *The Moral Foundation of the American Republic*, third edition, ed. Robert H. Horwitz, p. 188.

^{๖๕} Ibid., p. 188.

สิ่งที่ผิด เป็นสิ่งผูกมัดของสังคม และของชีวิตที่อยู่ร่วมกัน และการปฏิบัติที่ควรค่าแก่การยกย่อง^{๖๖} สำหรับในงานเรื่อง *A Letter* เหตุผลสำคัญที่ ล็อก ไม่ให้มีขันติธรรมต่อพวกอเทวนิยม ก็คือ สัญญา ข้อตกลง และคำปฏิญาณ ซึ่งเป็นข้อผูกพันของสังคมมนุษย์ ไม่สามารถที่จะได้รับการขีดถือ สำหรับผู้ที่เป็นอเทวนิยม^{๖๗} การปฏิเสธความเชื่อในการดำรงอยู่ของพระเจ้า บ่อมจะปฏิเสธ กฎแห่งธรรมชาติ ที่พระเจ้าเป็นผู้ได้ทรงบัญญัติขึ้น และนั่นก็คือ การปฏิเสธกฎแห่งเหตุผล การปฏิเสธความเชื่อในการมีอยู่ของพระเจ้า จึงบ่อมทำลายเหตุผลและข้อผูกพันระหว่างมนุษย์ที่ รวมตัวเป็นสังคมด้วยกัน

ในขณะที่หลักการของศาสนาแห่งพลเมือง ในด้านความกว้างขวางและครอบคลุมของ ความเชื่อ เป็นหลักการที่จะนำไปสู่ความมีขันติธรรมระหว่างกลุ่มความเชื่ออันแตกต่างหลากหลาย ในอีกด้านหนึ่ง ศาสนาคริสต์ ในฐานะเป็นศาสนาแห่งพลเมือง ของ ล็อก ก็ทำให้ได้มาซึ่งระบบ ความเชื่อทางศาสนาระบบหนึ่ง ซึ่งเป็นการสนับสนุนและชี้นำจากพระเจ้า เพื่อความเป็น ระเบียบทางการเมืองและศีลธรรมของสังคมการเมือง โดยเห็นได้จากการเสนอทฤษฎีการเมืองแบบ สัญญาประชาคม ที่ปรากฏในงานเรื่อง *The Second Treatise of Government* ที่มีกฎแห่งธรรมชาติ เป็นพื้นฐานในสภาวะธรรมชาติ^{๖๘} แม้ว่ากฎแห่งธรรมชาติ จะเป็นเรื่องของเหตุผล^{๖๙} แต่ในที่สุดแล้ว กฎดังกล่าว ล็อก ก็ได้อ้างอิงว่าเป็นกฎของพระเจ้า^{๗๐} และดังที่ จุกเกอร์ ได้กล่าวไว้ ก็คือ การสารภาพบาปในคำสอนของคริสต์ศาสนา เป็นหลักการของความประพฤติกงศีลธรรมของ

^{๖๖} Ibid., pp. 188-9.

^{๖๗} John Locke, "A Letter Concerning Toleration," in *John Locke: A Letter Concerning Toleration in focus*, eds. John Horton and Susan Mendus, p. 47.

^{๖๘} John Locke, *Two Treatises of Government*, ed. Peter Laslett, sixteenth printing (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), p. 269 (*The Second Treatise of Government*, Chap. II *Of the State of Nature*)

^{๖๙} ล็อก ได้กล่าวไว้ใน *The Second Treatise of Government* Chap. II. *Of the State of Nature* ว่า "สภาวะ ธรรมชาติ มีกฎแห่งธรรมชาติ แบบหนึ่ง ซึ่งปกครองมัน ซึ่งผูกพันทุกๆ คน และเหตุผลซึ่งคือกฎนั้น ได้สอนมวล มนุษยชาติ ซึ่งจะปรึกษาเหตุผลว่า เนื่องจากการดำรงอยู่(หรือมนุษย์(being))ทั้งปวงเท่าเทียมกันและไม่ขึ้นอยู่กับ ใคร จึงไม่มีใครอาจทำอันตรายผู้อื่นในเรื่องชีวิต สุขภาพ เสรีภาพ หรือสิ่งของในความครอบครองของเขาได้"

^{๗๐} ล็อก ได้กล่าวไว้ใน *The Second Treatise of Government* Chap. VI. *Of Paternal Power* ว่า "อาดัม ถูก สร้างขึ้นมาให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์แบบคนหนึ่ง ร่างกายและจิตใจของเขา เต็มไปด้วยความแข็งแรง และ เหตุผล และดังนั้น เขาจึงมีความสามารถ จากห้วงเวลาอันรวดเร็วเป็นครั้งแรก ของการดำรงอยู่ของเขา ที่จะได้มา ซึ่งการสนับสนุนและการปกป้องตัวเอง โดยเขาเอง และปกครองการกระทำของเขา ให้เป็นไปตามการควบคุม ของกฎแห่งเหตุผล ซึ่งพระเจ้าเป็นผู้ได้ปลูกฝังลงบนตัวของเขา" และ ล็อก กล่าวอีกว่า "กฎซึ่งจะต้องปกครอง อาดัม ก็เป็นกฎเดียวซึ่งจะต้องปกครองผู้สืบทอดจากเขาทั้งหมด คือ กฎแห่งเหตุผล" โปรดดู John Locke, *Two Treatises of Government*, ed. Peter Laslett, sixteenth printing, p. 305.

มนุษย์อันสำคัญ ที่จะทำให้หลักการทางศาสนาเชื่อมโยงกับความเป็นระเบียบและศีลธรรมของมนุษย์ในสังคมการเมือง อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่ต้องสืบค้นกันต่อ ก็คือ เหตุใดศาสนาจึงสามารถที่จะทำหน้าที่เป็นรากฐานทางศีลธรรม และสร้างข้อผูกพันให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติในศีลธรรมได้ และมีความจำเป็นอย่างไรที่จะต้องอาศัยศาสนาเป็นรากฐานทางศีลธรรม

ปรัชญาที่เป็นเรื่องเหตุผล กับ ศาสนาที่เป็นเรื่องความเชื่อ

ไม่ว่า เหตุผล จะมีความสำคัญอย่างไรก็ตาม เหตุผล ก็ยังมีข้อจำกัดอยู่บางประการ ที่อาจจะทำให้ชีวิตที่ดีในสังคมการเมืองไม่อาจดำรงอยู่ได้ ด้วยเหตุผลแต่เพียงลำพัง “เหตุผล แม้ว่ามันจะทะลุทะลวงเข้าไปในกันบังแห่งท้องทะเลและพื้นดิน ยกระดับความคิดของพวกเราขึ้นไปสูงเท่าดวงดาว และนำพาพวกเราผ่านเข้าไปสู่ห้วงอวกาศอันกว้างใหญ่ ... แต่ก็ยังมีเหตุการณ์อีกมากมายซึ่งเหตุผลยังทำให้เรากล้มเหลวอยู่”^{๑๖} เราสามารถที่จะใช้เหตุผลตามธรรมชาติ เพื่อค้นหาสิ่งที่ “เป็นไปตามเหตุผล” หรือ สิ่งที่ “อยู่ตรงข้ามกับเหตุผล” แต่ก็ยังมีอีกหลายสิ่งที่ “อยู่เหนือเหตุผล” และเราก็จะต้องมีวิธีการบางอย่างของการสืบค้นมัน^{๑๗} เหตุผลจึงไม่ใช่สิ่งที่จะสามารถทำงานได้โดยสมบูรณ์แบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชีวิตทางการเมือง

สำหรับชีวิตในสังคมการเมือง เราจะเห็นได้ว่า ลีอก ผูกพันอยู่กับหลักการ ๒ ประการ ที่เหมือนจะอยู่ตรงข้ามกัน คือ รัฐบาลจะต้องไม่ถูกผูกมัดอยู่กับศาสนาใดศาสนาหนึ่ง แต่จะต้องผูกมัดต่อศาสนาที่อยู่เหนือเทวนิยม และต้องถูกวางอยู่บนกฎทางศีลธรรมที่ถูกบังคับโดยอำนาจของพระเจ้าเป็นเจ้าแบบหนึ่ง^{๑๘} การทำหน้าที่ของศาสนาในแบบของ ลีอก ไม่ใช่เพียงแต่การต่อสู้กับกิเลสหรือผลประโยชน์ส่วนตัวที่เป็นปฏิปักษ์กับความดีส่วนรวมเท่านั้น ศาสนายังต้องทำหน้าที่ในการเป็นสิ่งที่ผูกมัดทางศีลธรรม และเป็นอำนาจการผูกมัดที่ถาวรตลอดไป

สำหรับ ลีอก การให้เหตุผลในเชิงศีลธรรม มักจะต้องเริ่มต้นด้วยความรู้ในเชิงตรรกะ ของพระเจ้าเป็นเจ้าที่ทรงเป็นผู้รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง และทรงพลังอำนาจอันสูงสุด (an omniscient and omnipotent God) มีความสัมพันธ์ กับพวกเราซึ่งเป็นผู้ที่อ่อนแอและจึงไม่เป็นอิสระ ในแบบที่ ลีอกกล่าวไว้ ประชาชนได้ให้ชนิดของเหตุผลอันแตกต่างกันจำนวนมากเพื่อที่จะให้ความชอบธรรมต่อการตัดสินใจเลือกในเชิงศีลธรรมของพวกเขา การที่จะอธิบายถึงเหตุผลว่าเหตุใด เราจึงไม่ควรที่จะไม่รักษาสัญญา สำหรับคำตอบนี้ หากเป็นชาวคริสต์ ก็จะกล่าวว่า “เนื่องจากพระเจ้าเป็นเจ้า ซึ่ง

^{๑๖} John Locke, *An Essay Concerning Human Understanding*, ed. Peter H. Nidditch (Oxford: Clarendon Press, 1975), p. 681.

^{๑๗} Greg Forster, *John Locke's Politics of Moral Consensus*, p. 114.

^{๑๘} *Ibid.*, p. 177.

พระองค์มีอำนาจอันไม่มีที่สิ้นสุดเกี่ยวกับชีวิตและความตาย ต้องการเช่นนั้น” ในขณะที่การตอบแบบของฮ็อบบส์ (Hobbit) ก็จะกล่าวว่า “เนื่องจากสาธารณะต้องการเช่นนั้น และ the Leviathan จะลงโทษท่าน หากท่านไม่ทำเช่นนั้น” และปรัชญาเมธีแบบเก่าที่ไม่ยอมรับพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้า (the old heathen philosophers) จะให้คำตอบว่า “เนื่องจากมันเป็นเรื่องของ การปราศจากศีลธรรมที่อยู่ภายใต้เกียรติศักดิ์ของมนุษย์ผู้หนึ่ง และตรงกันข้ามกับคุณธรรม ซึ่งเป็นความสมบูรณ์แบบอันสูงสุดของธรรมชาติมนุษย์”^{๑๔} สำหรับ ล็อก เขาได้กล่าวไว้ว่ามีเพียงคำตอบของชาวคริสต์เท่านั้น ซึ่งเป็นคำตอบที่เรียกร้องต่ออำนาจอันไม่มีที่สิ้นสุดของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า ซึ่งสามารถจะเป็นรากฐานของความมีศีลธรรมได้^{๑๕} สิ่งที่ทำให้กฏา หนึ่งเป็นกฏเชิงศีลธรรม ไม่ใช่การที่กฏนั้นควรค่าแก่การยกย่อง แต่เป็นการที่กฏนั้นมีผลผูกพันได้^{๑๖} ข้อวิจารณ์ของ ล็อก ที่มีต่อนักทฤษฎีทางศีลธรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา ไม่ได้อยู่ที่ว่าลัทธิความเชื่อของพวกเขาเป็นความเชื่อที่ผิด แต่อยู่ที่ว่าลัทธิความเชื่อของพวกเขาขาดอำนาจหน้าที่ในการบังคับ^{๑๗}

ดังนั้น ในทัศนะของ ล็อก สิ่งศาสนาคริสต์มี แต่ปรัชญาแบบเหตุผลไม่มี ก็คือ ข้อผูกพันที่เป็นนิรันดร แต่ก็ยังอาจมีคำถามอีกว่า เหตุใดประชาชนจึงถูกผูกมัดให้หลักคณผลประโยชน์สาธารณะไปอยู่เหนือผลประโยชน์ส่วนตัว หรือให้บูชาต่อความพึงพอใจเพื่อประโยชน์แห่งเกียรติยศ หากว่าเขาไม่ได้มีแนวโน้มที่จะต้องกระทำเช่นนั้น? คำตอบก็คือ มีเพียงคำสั่งของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าที่มีอำนาจอย่างสมบูรณ์ (an omnipotent deity) เท่านั้น ที่สามารถให้เหตุผลเราในการที่จะเอาชนะการกล่าวอ้างและผลประโยชน์ที่มีการแข่งขันกัน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้เกิดผลผูกมัด มากกว่าเพียงแค่การควรค่าแก่การยกย่องสรรเสริญเท่านั้น^{๑๘}

นอกจากความล้มเหลวของเหตุผลเกี่ยวกับการสร้างพันธะอันเป็นข้อผูกพันที่มนุษย์จะต้องประพฤติปฏิบัติความดีทางศีลธรรมแล้ว ข้อจำกัดของเหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือ ความสามารถของมนุษย์ในการเข้าถึงเหตุผลอย่างเท่าเทียมกัน

มนุษย์เกือบทั้งหมด ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงการที่ไม่สามารถจะระบุให้ประจักษ์ถึงพระเจ้าผู้เป็นเจ้าที่แท้จริงเพียงพระองค์เดียวจากธรรมชาติ ได้ ด้วยมีสาเหตุจาก “การรับรู้ขั้นต้นที่เต็มไปด้วยความกลัว” (fearful apprehensions) ส่วนที่เป็นเหตุผลและความคิดอันน้อยนิด ของมวลมนุษยชาติไปพยายามค้นหาพระเจ้าผู้เป็นเจ้าที่ไม่อาจมองเห็นได้และเป็นพระเจ้าที่สูงที่สุดเพียงพระองค์

^{๑๔} John Locke, *An Essay Concerning Human Understanding*, ed. Peter H. Nidditch, p. 68 และ โปรดดู Greg Forster, *John Locke's Politics of Moral Consensus*, p. 178.

^{๑๕} Greg Forster, *John Locke's Politics of Moral Consensus*, p. 178.

^{๑๖} Ibid., p. 179.

^{๑๗} Ibid., p. 192.

^{๑๘} Ibid., p. 179.

เดียว” หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคม ไม่อาจเข้าถึงพระเจ้าได้ด้วยตนเอง ในขณะที่คนส่วนน้อยเท่านั้น ที่สามารถใช้เหตุผลและความคิด เพื่อเข้าถึงและเข้าใจพระเจ้าได้ พระเจ้าเป็นเจ้าที่ไม่อาจมองเห็นได้อันสูงสุดเพียงพระองค์เดียว ซึ่งปรัชญาเมธีได้ค้นพบในธรรมชาติ โดยผ่านการใช้เหตุผลของเขา นั้น ไม่ใช่พระเจ้าซึ่งจำเป็นต้องได้รับการยอมรับหรือให้การเคารพบูชา นั่นก็คือ พระเจ้าของปรัชญาเมธี ไม่ใช่พระเจ้าของพระคัมภีร์ไบเบิล ดังนั้น เทววิทยาธรรมชาติไม่ได้นำไปสู่พระเจ้าพระองค์เดียวกันกับที่ตระหนักรู้ได้โดยผู้ที่มีความเชื่อในศาสนาที่ได้รับการเปิดเผยออกมา^{๙๖} สิ่งที่ปรัชญาเมธี ได้ใช้เหตุผลค้นพบออกมา หรือสิ่งที่ วาร์โร เรียกว่า เทววิทยาแห่งธรรมชาติ จึงไม่ใช่สิ่งเดียวกับพระเจ้าแห่งพระคัมภีร์ ซึ่งเป็นพระเจ้าที่ ได้ทรงเปิดเผยความจริงออกมาผ่านพระเยซู โดยได้มีการบันทึกเรื่องราวไว้ในพระคัมภีร์ แต่เป็นพระเจ้าแบบที่ วาร์โร ได้กล่าวถึงว่าเป็นเทววิทยาแห่งพลเมือง ศาสนาจึงมีข้อได้เปรียบในประเด็นที่มีวิวัฒนาการ หรือการเปิดเผยออกมา โดยที่พลเมืองส่วนใหญ่ไม่จำเป็นต้องใช้เหตุผลหรือต้องเสียเวลาใช้เหตุผลเพื่อค้นหาสิ่งนี้ออกมาด้วยตนเอง

เหตุผล ประสบความล้มเหลว ในการที่ไม่สามารถชักจูงมนุษย์เกี่ยวกับหลักการ ในเชิงจริยธรรมที่มันได้ค้นพบออกมาได้ ปรัชญาเมธีไม่เพียงแต่ไม่สามารถที่จะสร้างลัทธิความเชื่อของพวกเขา บนหลักการของเหตุผล บนหลักฐานในตัวเอง ซึ่งเขาอาจจะสามารถดึงลงมาได้จากทุกๆ ส่วน โดยการแสดงให้เห็นว่าเป็นหลักฐานและมีความชัดเจน แต่แม้หากว่าเขาสามารถจะกระทำเช่นนั้นได้ มันก็จะไม่ดีเพียงพอที่จะสถาปนาความมีศีลธรรมในท่ามกลางมนุษย์^{๙๗} เนื่องจากว่า “ส่วนที่มากที่สุดไม่สามารถที่จะรู้ได้ ... พวกเขาจะต้องเชื่อ” ดังนั้นรูปแบบที่มีประสิทธิภาพของจริยธรรมแบบชาวบ้าน ก็คือ รูปแบบของจริยธรรมที่ได้รับการมอบหมายให้มีอำนาจ แม้ว่า ลોક หรือ นักปรัชญาคนอื่นในอนาคต จะสามารถเยียวยาความล้มเหลวของเหตุผลจนกระทั่งค้นพบกฎแห่งธรรมชาติอย่างเต็มรูปแบบ ความมีศีลธรรมก็ยังคงมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการสั่งสอนสู่ประชาชนในรูปแบบ และด้วยการสนับสนุนของศาสนา ไม่เพียงแต่ความต้องการเวลา ความสามารถ และความสนใจในการมีเหตุผล ของประชาชน เพียงเท่านั้น แต่ยังมีกรชี้มาจากค้นหาความต้องการของมนุษย์ ที่ทำให้พวกเขาอาจไม่สามารถที่จะเข้าใจหลักการของการมีศีลธรรมในวิธีการอื่นใดได้ มนุษย์เกือบทั้งหมดได้รับการผลักดันโดย “การรับรู้ขั้นต้นที่เต็มไปด้วยความกลัว” ของ “สิ่งที่ไม่รู้และอยู่เหนือกว่า” (superior unknown being) บุคคลคนหนึ่งสามารถที่

^{๙๖} Michael P. Zuckert, “Locke and the Problem of Civil Religion,” in *The Moral Foundation of the American Republic*, third edition, ed. Robert H. Horwitz, p. 195.

^{๙๗} Ibid., p. 195.

^{๙๘} Ibid., p. 196.

จะตั้งสอนมนุษย์ส่วนใหญ่ เพียงโดยความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์อย่างเปิดเผยและ โดยตรงกับความกลัวเหล่านั้นและการตอบสนองความหวัง^{๑๒}

จะสังเกตได้ว่า เมื่อใดก็ตามที่ศรัทธาแบบศาสนา และปรัชญาแบบเหตุผล ถูกทำความเข้าใจว่าเป็นศัตรูกัน แทนที่จะเป็นสิ่งที่ขึ้นต่อกันและกัน และทั้งสองสิ่งนี้จะต้องต่อสู้กันเพื่ออิทธิพลในทางการเมือง ไม่ใช่ปรัชญา แต่เป็นศาสนาที่จะได้รับชัยชนะอันยิ่งใหญ่อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ในพื้นที่ทางการเมือง ชัยชนะของศาสนาอันยิ่งใหญ่ที่มีต่อส่วนของปรัชญาที่สูญเสียบไปนี้ จะทำให้เกิดความเสียหายที่ยิ่งใหญ่ต่อทั้งศาสนาและปรัชญา ศาสนาจะกลายเป็นความไร้เหตุผล และปรัชญาก็จะกลายเป็นสิ่งไร้สมรรถภาพ เพื่อที่จะลดผลกระทบของปัญหาทางการเมืองนี้ ล็อก ก็ได้สร้างความเห็นพ้องทางศีลธรรมนี้ขึ้นมาให้เป็นสิ่งหนึ่งของภารกิจที่เร่งด่วนที่สุดของเขา เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าศาสนา กับปรัชญาในเชิงเหตุผล เป็นสิ่งที่ช่วยเติมเต็มให้กันและกันมากกว่าที่จะอยู่ตรงข้ามกัน และจะต้องทำงานด้วยกันในพื้นที่สาธารณะ^{๑๓}

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าศาสนาซึ่งเป็นเรื่องของความเชื่อ จะมีข้อได้เปรียบโดยมีสิ่งที่เหตุผลไม่มี แต่ความเชื่อที่จะมาสนับสนุนเหตุผลได้นั้น ในทัศนะของ ล็อก ก็จะต้องเป็นความเชื่อของคริสต์ศาสนา ในรูปแบบที่สามารถเป็นศาสนาที่มีเหตุผล เป็นความเชื่อที่สามารถเข้ากับเหตุผลได้ เป็นความเชื่อในแบบที่ยอมให้เหตุผลสามารถได้สวนตรวจสอบได้ ก็คือ เป็นศาสนาที่มีเหตุผล

ส่วนที่สำคัญที่สุดในงานของ ล็อก ก็คือ การแสดงให้เห็นว่า ศาสนาคริสต์ ซึ่งทำให้มีความเป็นอารยะ ไม่เพียงแต่เข้ากันได้กับสิ่งที่ต้องการในชีวิตของพลเมืองเท่านั้น แต่ศาสนาคริสต์ยังเป็นศาสนาที่น่าเชื่อถือไม่อาจผิดพลาดและจริงแท้ยิ่งด้วย ล็อก ยืนยันว่ารูปแบบของคริสต์ศาสนาในแบบของเขา เข้ากันกับคำสอนที่มาจากพระคัมภีร์ที่น่าเชื่อถือ ได้ดีกว่ารูปแบบของคริสต์ศาสนาที่น่าเสนอโดยผู้สร้างระบบ ผู้สร้างหลักความเชื่อ และนักเทววิทยา ล็อก ยังต้องการที่จะแสดงให้เห็นว่าความเข้าใจในคริสต์ศาสนาในแบบของเขา ลงรอยตรงกับคำสอนของเหตุผล นั่นก็คือ เป็นสิ่งที่มีเหตุผล^{๑๔}

ความมีเหตุผลของศาสนาคริสต์ของ ล็อก ก็คือ ๑) สามารถมีเหตุผลได้ที่จะเชื่อในศาสนาคริสต์ ๒) ศาสนาคริสต์มีเหตุผลในเนื้อหา ๓) สามารถมีเหตุผลได้ว่ามีการเผยพระวจนะของศาสนา

^{๑๒} Ibid., p. 197.

^{๑๓} Greg Forster, *John Locke's Politics of Moral Consensus*, p. 168.

^{๑๔} Michael P. Zuckert, "Locke and the Problem of Civil Religion," in *The Moral Foundation of the American Republic*, third edition, ed. Robert H. Horwitz, p. 189.

คริสต์ แม้ว่าสังขรณ์จะเป็นสิ่งที่มีเหตุผลและสามารถที่จะได้มาในฐานะเป็นสังขรณ์ของเหตุผลก็ตาม^{๕๕}

การเชื่อในศาสนาคริสต์เป็นเรื่องที่มีเหตุผล ก็เพราะปาฏิหาริย์ของพระเยซู เป็นสิ่งพิศวงนี้ได้ว่าพระเยซู เป็นผู้ที่พระเจ้าได้เลือกสรรและส่งมาสู่โลกนี้ ปาฏิหาริย์ ที่เกิดขึ้นหลายครั้งต่อหน้าประชาชนที่เป็นประจักษ์พยานยืนยันได้ เป็นหลักฐานสำคัญที่ยืนยันถึงภารกิจของพระเจ้าผู้ช่วยให้รอดที่มาจากสวรรค์^{๕๖} ข้ออภิปรายของ ล็อก ก็คือ พระเยซูและผู้ประพันธ์พระวรสาร ได้ปฏิบัติต่อปาฏิหาริย์ ในฐานะเป็นพื้นฐานอันถูกต้องของศรัทธา ได้รวบรวมคำกล่าวต่างๆ ไว้ในพระคัมภีร์ เพื่อที่จะสนับสนุนข้อสรุปเหล่านี้^{๕๗} เหตุผลในลักษณะนี้เป็นเหตุผลที่ยืนยันความเชื่อในการดำรงอยู่ของพระเจ้า โดยมีปาฏิหาริย์ที่พระเยซู ในฐานะของผู้ที่พระองค์ได้เลือกสรรมา ได้แสดงออกมาเป็นหลักฐานยืนยันความเป็นเหตุเป็นผล และสิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้รับการบันทึกไว้ในพระคัมภีร์สืบต่อมา อย่างไรก็ตาม ในทัศนะของ ล็อก ปาฏิหาริย์ของศาสนาคริสต์ ก็ไม่ได้มีกำลังที่เป็นหลักฐานและเป็นสิ่งจำเป็นที่จะบังคับมนุษย์ที่มีเหตุผล ให้ยอมรับสิ่งนี้ในฐานะที่จะเป็นสิ่งที่ถูกต้องของสังขรณ์แห่งศาสนาคริสต์^{๕๘} ปาฏิหาริย์ เป็นเพียงเครื่องพิศวงการดำรงอยู่และความสมบูรณ์แบบของพระเจ้า และการเผยพระวจนะของพระองค์เท่านั้น ปาฏิหาริย์ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่จะนำไปเป็นข้ออ้างในการใช้กำลังบังคับหรือยืนยันในเนื้อหาสังขรณ์ของคริสต์ศาสนาแต่อย่างใด

หลักฐานที่ไม่สามารถปฏิเสธได้ของปาฏิหาริย์ในศาสนาคริสต์ ได้ทำให้เกิดความมีเหตุผลในการยอมรับการเผยพระวจนะของพระเจ้า (วิวรณ์) อย่างไรก็ตาม เนื้อหาของสิ่งที่พระวจนะเผยออกมา ก็มีเหตุผลเช่นเดียวกัน ล็อก พยายามที่จะแสดงให้เห็นว่า ความมีเหตุผล (หรือเป็นความจำเป็นมากกว่า) ของเงื่อนไขที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ สองประการของข้อสัญญาใหม่ ก็คือ ศรัทธาในพระเยซู ในฐานะเป็นบุคคลที่พระเจ้าเลือกสรร (the Messiah) และชีวิตที่คืนมา ทั้งสองประการนี้จะต้องได้รับการปฏิบัติ โดยผู้คนเหล่านั้นทั้งหมดซึ่งเป็นผู้ที่จะได้รับชีวิตอันเป็นนิรันดร์ ล็อก ได้ทำสิ่งนี้ผ่านการแสดงให้เห็นว่าศาสนาคริสต์เป็น “ลัทธิแห่งการไถ่บาป” (doctrine of redemption) ซึ่งไม่มีทางที่จะทำให้สิ่งที่มีเหตุผลซึ่งมีเหตุผลยึดถือให้เป็นสิ่งที่ยุติธรรมหรือเหมาะสม ไปอยู่ตรงกันข้ามกับพระเจ้า ซึ่งเป็นพระเจ้าที่ได้สร้างประโยชน์ มีความถูกต้อง และทรงพลังอำนาจ^{๕๙} ล็อก ต้องการให้พวกเราเข้าใจว่าศรัทธาและเหตุผลเป็นคู่หูที่ช่วยเหลือ

^{๕๕} Ibid., pp. 192-3.

^{๕๖} โปรดดูรายละเอียดใน Michael P. Zuckert, “Locke and the Problem of Civil Religion,” in *The Moral Foundation of the American Republic*, third edition, ed. Robert H. Horwitz, p. 193.

^{๕๗} Greg Forster, *John Locke's Politics of Moral Consensus*, p. 136.

^{๕๘} Michael P. Zuckert, “Locke and the Problem of Civil Religion,” in *The Moral Foundation of the American Republic*, third edition, ed. Robert H. Horwitz, p. 199.

^{๕๙} Ibid., p. 193.

ซึ่งกันและกัน ศรัทธา ได้ทำให้เกิดอำนาจหน้าที่ในเชิงศีลธรรมที่มีความจำเป็นสำหรับการเมืองที่มีความชอบธรรม และเหตุผลได้วางกฎเกณฑ์ต่อความเชื่อที่ได้มาโดยศรัทธา เพื่อที่จะป้องกันต่อศรัทธาอันแรงกล้า (enthusiasm) และการตีความตัวบทพระคัมภีร์ตามอำเภอใจ^{๑๐}

กล่าวโดยสรุป เมื่อเริ่มต้นจากการมองสภาวะธรรมชาติในแบบสัญญาประชาคมของ รุสโซ ศาสนาก็คือ พระผู้เป็นเจ้าของแต่ละคน การรวมตัวกันเป็นสังคมการเมือง ทำให้เกิดพระผู้เป็นเจ้าของแต่ละสังคมการเมือง สภาวะเริ่มแรกของสังคมการเมืองจึงมีลักษณะทำนองเดียวกับนครรัฐของยุคกรีกโบราณ ซึ่งรัฐกับศาสนาไม่อาจแยกออกจากกันได้ การกำเนิดของศาสนาคริสต์ทำให้มีการแยกระบบทางเทววิทยา ออกจากระบบทางการเมือง การที่พระเยซูทำให้ศาสนาคริสต์มีความบริสุทธิ์โดยการ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องทางการเมือง เป็นการดึงความศักดิ์สิทธิ์ทางเทววิทยาออกจากอาณาจักรทางการเมือง สิ่งนี้กลับทำให้พระองค์ถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏต่ออำนาจทางการเมือง เนื่องจากเป็นการสร้างพระผู้เป็นเจ้าของคัมภีร์ขึ้นมา ทำลายต่ออำนาจสังคมการเมืองแบบเดิม ที่ศาสนากับกฎทางการเมืองเป็นหนึ่งเดียวกัน จึงเกิดการลงโทษทางศาสนาขึ้น

การแยกระบบทางเทววิทยาออกจากระบบทางการเมือง ทำให้เกิดคำถามที่เป็นปัญหาขึ้นว่า มนุษย์ควรจะถูกปกครองโดยผู้ใด ระหว่างพระผู้เป็นเจ้าของ กับมนุษย์ด้วยกันเอง เมื่อแยกระบบทางเทววิทยาออกจากการเมือง พร้อมกับการแพร่กระจายของเทววิทยาแบบเอกเทวนิยม ทำให้ปัญหาความขัดแย้งมีความซับซ้อนมากขึ้น แนวคิดที่เห็นว่ามนุษย์ควรถูกปกครองโดยพระผู้เป็นเจ้าของ ผู้ที่ได้รับสิทธิจากพระองค์ แม้ว่าพวกเขาจะไม่ใช่ผู้ปกครอง แต่ผู้ปกครองก็จะต้องการหลักการแห่งเทวสิทธิ (divine right) เพื่อสนับสนุน ในบางกรณีก็คือ พวกพระ^{๑๑}

การที่รุสโซ ได้แบ่งศาสนาออกเป็น ๓ ประเภท ศาสนาประเภทที่ ๑ ของ รุสโซ ก็คือศาสนาของพวกพระ ซึ่งแนวคิดว่ามนุษย์ควรจะถูกปกครองโดยพระผู้เป็นเจ้าของ ก็มาจากหลักการของศาสนาแบบนี้ ศาสนาประเภทที่ ๒ เป็นประเภทที่แย่งที่สุดและสร้างปัญหาความขัดแย้งอย่างมาก และ ล็อก ก็มีความเห็นเช่นเดียวกัน ส่วนศาสนาประเภทที่สอง คือ ศาสนาแห่งพลเมือง หรือเป็นรูปแบบหนึ่งของเทวธิปไตย เปรียบได้กับ ศาสนาแบบยุคกรีกโบราณที่มีพระผู้เป็นเจ้าของหรือเทพเจ้าของตนเอง ส่วนศาสนาประเภทที่ ๓ ก็คือ ศาสนาของมนุษย์ ซึ่งก็ไม่ใช่ศาสนาแบบศาสนาคริสต์ในยุคปัจจุบัน หรือในยุคของ ล็อก และรุสโซ

รูปแบบการปกครองที่ดีตามแนวคิดนี้ก็คือ การปกครอง ที่มีมนุษย์เองเป็นผู้ปกครอง แต่การปกครองลักษณะนี้ ก็มีใช้ว่าจะสามารถตัดมิติทางศาสนาออกไปจากพื้นที่สาธารณะ ได้อย่าง

^{๑๐} Greg Forster, *John Locke's Politics of Moral Consensus*, p. 11.

^{๑๑} Harvey C. Mansfield, Jr. "The Religious Issue and the Origin of Modern Constitutionalism," in *How Does the Constitution Protect Religious Freedom?*, eds. Robert A. Goldwin and Art Kaufman, p. 1.

สิ้นเชิง ศาสนายังเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับการเป็นรากฐานทางศีลธรรม เพื่อชีวิตที่ดีในสังคมการเมือง เพราะแม้ว่าความมีเหตุผลจะเป็นสิ่งที่ดีเพียงใดในแง่ของปรัชญา ตามนัยของความรักในความรู้ แต่ภายใต้สังคมการเมือง เหตุผลเพียงอย่างเดียว ก็ยังไม่อาจทำให้ชีวิตมนุษย์ทุกคน เป็นชีวิตที่ดีได้ การที่ไม่สามารถปฏิเสธเรื่องราวทางศาสนาได้ ยืนยันได้จากการที่ทั้ง ล็อก และ รุสโซ ต่างก็ปฏิเสธอเทวนิยมเช่นเดียวกัน แต่กระนั้นก็ตาม ศาสนาที่จะทำหน้าที่เป็นรากฐานทางศีลธรรม ภายในสังคมการเมือง ก็มีใช้ศาสนาของมนุษย์ ในแบบของ รุสโซ และไม่ใช้ศาสนาที่มุ่งความรอด และมีความคิดเห็นในลักษณะการคาดค้ำในแบบของ ล็อก

รุสโซ เห็นว่าศาสนาแห่งพลเมือง เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อช่วยให้เหตุผล ค่อสู้กับกิเลสของมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ต่อต้านความดีของส่วนรวม และส่งเสริมให้พลเมืองมีความรักในกฎหมายและหน้าที่ของตน ส่วน มาคิอาเวลลี ซึ่งชื่นชมศาสนาในแบบของโรมโบราณ ศาสนาแห่งพลเมือง เป็นศาสนาเพื่อประโยชน์ในการใช้อำนาจของผู้ปกครอง โดยตรง แต่สำหรับ ล็อก ศาสนาแห่งพลเมือง ทำหน้าที่ให้กลุ่มทางศาสนาที่มีความเชื่ออันแตกต่างหลากหลายซึ่งมีจำนวนมากอยู่ร่วมกันให้ได้ สำหรับ รุสโซ หลักความเชื่อของศาสนามีได้น้อยที่สุด เท่าที่จะเกี่ยวข้องกับความประพฤติกของพลเมืองและไม่ขัดกับเป้าหมายของสัญญาประชาคมในสังคมการเมือง ส่วน ล็อก ศาสนาแห่งพลเมือง เป็นหลักการของความกว้างขวางและครอบคลุมของความเชื่อทางศาสนา ที่ทำให้ทุกกลุ่มยอมรับร่วมกันได้ และทำให้ระบบความเชื่อทางศาสนา สนับสนุนและชี้นำความเป็นระเบียบเรียบร้อยทางการเมืองและศีลธรรม และศาสนาแห่งพลเมืองมีความจำเป็น ก็เพราะมนุษย์ส่วนใหญ่ในสังคมการเมือง ยังไม่สามารถใช้เหตุผลเพื่อให้อำนาจต่างๆ ได้เพียงพอ ส่วนใหญ่ยังต้องการความเชื่อ สำหรับข้อจำกัดของขันติธรรมของ รุสโซ นั้น ขันติธรรมควรจะมอบให้แก่ทุกศาสนาซึ่งมีขันติธรรมกับศาสนาอื่นๆ เท่าที่หลักความเชื่อของพวกเขาไม่ได้มีสิ่งใดที่ตรงกันข้ามกับ *บรรดาหน้าที่ของความเป็นพลเมือง*^{๖๒} ส่วนข้อจำกัดของขันติธรรม ตามแนวคิด ล็อก ก็คือ การที่สังคมทางศาสนา มีขอบเขตและเป้าหมายอยู่ที่ความรอดของจิตวิญญาณ และทั้งการใช้หรือละเลยสิ่งใดในพิธีกรรมในการชุมนุมทางศาสนา ก็ไม่ได้ทำให้ ชีวิต เสรีภาพ หรือทรัพย์สินสมบัติ ของมนุษย์ผู้ใด มีข้อได้เปรียบหรือเสียเปรียบ ไปแต่อย่างใด^{๖๓} กล่าวในอีกทางหนึ่ง ก็คือ การมีขันติธรรม ก็เนื่องจากไม่ใช่สิ่งที่จะ ไปกระทบต่อสิทธิในชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สินสมบัติ ดังนั้น หากเรื่องราวในทางศาสนา ไปกระทบต่อสิ่งดังกล่าว ก็ย่อมเป็นข้อจำกัดที่รัฐจะไม่ต้องมีขันติธรรม คำตอบของ ล็อก ว่าพนักงานผู้ปกครองจะต้องมีขันติธรรมสำหรับพิธีกรรมที่นำอาหารมาบูชาอัญ หรือ ไม่ ก็คือ “ไม่ สิ่ง

^{๖๒} Jean Jacques Rousseau, *The Social Contract and Discourses*, tr. G. D. H. Cole, p. 140. (เน้นข้อความโดยผู้ศึกษา)

^{๖๓} John Locke, “A Letter Concerning Toleration,” in *John Locke: A Letter Concerning Toleration in focus*, eds. John Horton and Susan Mendus, p. 34.

เหล่านี้ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ในช่วงเวลาของชีวิตโดยปกติทั่วไป ไม่ถูกกฎหมายในบ้านเรือนโดยส่วนตัว และดังนั้น จึงไม่ถูกกฎหมายในพิธีกรรมแห่งการบูชาพระเจ้าผู้เป็นเจ้า หรือในการประชุมทางศาสนาใดๆ”^{๔๔} ขอบเขตของขันติธรรมของ ล็อก จึงมีทั้งประ โยชน์แห่งพลเมืองดังกล่าว รวมถึงสิ่งที่ได้กล่าวไปแล้ว คือ ลัทธิที่จะเป็นอุปสรรคต่อสิ่งที่ผูกพันมนุษย์ในสังคมการเมือง คือ อเทวนิยม และความภักดีต่อองค์อธิปัตย์ คือ ลัทธิโรมันคาทอลิก

สำหรับการที่ศาสนาแห่งพลเมือง จะเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดความเป็นระเบียบในทางศีลธรรม และทางการเมืองของสังคมการเมือง มีประเด็นที่จะต้องพิจารณาก็คือ เพราะเหตุใดศาสนาแห่งพลเมืองจึงสามารถผูกมัดและชักนำความประพฤติเชิงศีลธรรมของมนุษย์ได้ เหตุผลที่เป็นปรัชญามีข้อบกพร่องก็คือ ขาดการผูกมัดที่ถาวรตลอดไปให้มนุษย์ต้องปฏิบัติตาม แต่สำหรับศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาคริสต์ตามทัศนะของ ล็อก สามารถมีข้อผูกมัดความประพฤติได้ ด้วยความเชื่อในพระเจ้าผู้เป็นเจ้าที่สามารถลงโทษหรือให้รางวัลแก่มนุษย์ได้ ศาสนาเป็นสิ่งที่ผูกมัดมนุษย์ให้ต้องปฏิบัติตามศีลธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการกระทำทางศีลธรรมนั้น ไม่ได้สนองตอบต่อผลประโยชน์ส่วนตัว หรือผลประโยชน์เฉพาะหน้าในภพนี้

อย่างไรก็ตาม ศาสนาที่เป็นเรื่องความเชื่อ ที่สามารถจะมาสสนับสนุนเหตุผลได้ ก็ต้องเป็นศาสนาที่มีเหตุผล ล็อก ได้กล่าวถึงความมีเหตุผลในศาสนาคริสต์ก็คือ เรามีเหตุผลที่จะเชื่อในศาสนาคริสต์ได้ ศาสนาคริสต์มีเหตุผลในเนื้อหา และมีเหตุผลสำหรับการเผยแพร่พระวาระของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า ความสมบูรณ์แบบของพระเจ้าผู้เป็นเจ้ามีปฎิหาริย์ที่พระเยซูคริสต์ได้แสดงออกมาต่อหน้าประชาชน และได้รับการบันทึกผ่านพระคัมภีร์ เป็นเครื่องยืนยันถึงการดำรงอยู่ของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า และความรู้ถึงทุกสิ่งทุกอย่างรวมถึงพลังอำนาจอันสมบูรณ์แบบของพระองค์

ในขณะที่หลักการด้านความกว้างขวางและความครอบคลุม สนับสนุนให้เกิดการมีขันติธรรม แล้ว การช่วยเหลือซึ่งกันระหว่าง ศรัทธาซึ่งช่วยให้เหตุผลทำงานได้ และความมีเหตุผลที่จะมีศรัทธา ก็ได้วางกฎเกณฑ์สำคัญที่จะทำให้ศรัทธา ไม่เป็นความเชื่อแบบบ้าคลั่ง ไม่เกิดการตีความด้วยพระคัมภีร์ตามอำเภอใจ เพราะความเชื่อนี้ก็ต้องถูกตรวจสอบได้สวนโดยเหตุผล ความเชื่อที่มีเหตุผลนี้จึงเป็นความเชื่อที่ขันติธรรมสามารถดำรงอยู่ได้

ศาสนาแห่งพลเมืองในรัฐธรรมนูญ

ในงานเรื่อง *The Second Treatise of Government* ในบทที่ ๒ เกี่ยวกับสภาวะธรรมชาติ (*Of the State of Nature*) ล็อก กล่าวถึงสภาวะธรรมชาติว่าเป็น “สภาวะที่มนุษย์ทุกคนอยู่ในสภาวะดังกล่าวอย่างธรรมชาติ และนั่นก็คือ สภาวะหนึ่งของเสรีภาพอันสมบูรณ์แบบ” นอกจากนี้ยังเป็น

^{๔๔} Ibid., p. 36.

สภาวะของความเท่าเทียมกันอีกด้วย^{๕๔} แม้ว่า ล็อก จะไม่ได้กล่าวถึงสถานะของศาสนาในฐานะที่เป็นสิ่งกำกับพฤติกรรมเชิงศีลธรรมของมนุษย์ในสภาวะธรรมชาติ โดยตรง ก็ตาม แต่ศาสนาของล็อก ก็ได้เข้ามามีบทบาทตั้งแต่ในสภาวะธรรมชาติแล้ว เพราะในสภาวะดังกล่าว ก็มีสิ่งที่ผูกมัดมนุษย์ ก็คือ กฎแห่งธรรมชาติ^{๕๕} ซึ่งเป็น กฎของเหตุผล หรือเป็นกฎของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของที่กำกับความประพฤติของมนุษย์ในสภาวะธรรมชาติ และกฎแห่งธรรมชาติ นี้เอง ที่ได้กลายเป็นพื้นฐานความคิดทางการเมืองตะวันตกต่อๆ กันมา

ในทัศนะของ ล็อก แม้แต่ในสภาวะธรรมชาติ ก็ยังมี “กฎแห่งธรรมชาติ ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนและทำความเข้าใจได้ไม่ยาก สำหรับมนุษย์ที่พระเจ้าผู้เป็นเจ้าของได้สร้างขึ้นและเป็นมนุษย์ผู้มีเหตุผล ทั้งหมด; แต่มนุษย์ก็ยังมีอคติ โดยผลประโยชน์ของเขา เช่นเดียวกับการละเลยสำหรับความต้องการของการร่ำเรียนกฎแห่งธรรมชาตินั้น”^{๕๖} จะเห็นได้ว่าจากฐานความคิดของ ล็อก มนุษย์ก็ยังเป็นสิ่งที่พระเจ้าผู้เป็นเจ้าของได้สร้างขึ้นและให้ความสามารถในการใช้เหตุผลมาด้วย แต่เพราะความบกพร่องในการใช้เหตุผลประยุกต์ใช้กฎธรรมชาติ ที่ทำให้มนุษย์ต้องออกจากสภาวะธรรมชาติ เพื่อเข้ามาสู่สังคมการเมืองมนุษย์ และมีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ “การปกป้องชีวิตพวกเขา เสรีภาพ และทรัพย์สินสมบัติ ซึ่งกันและกัน เป็นสิ่งที่ข้าพเจ้า [ล็อก] เรียกโดยชื่อทั่วไปว่า *ทรัพย์สิน (Property)*”^{๕๗}

ในสภาวะธรรมชาติของ ล็อก “ความเป็นมนุษย์ . . . โดยธรรมชาติ ทั้งหมดมีเสรี เท่าเทียมกัน และไม่ขึ้นต่อผู้ใด ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดสามารถบงกคต่อทรัพย์สินนี้ และอยู่ภายใต้อำนาจในการเมืองของผู้อื่น โดยปราศจาก *ฉันทานุมัติ (consent)* ของเขาเอง”^{๕๘} ซึ่งสภาวะดังกล่าวอาจนำไปสู่สภาวะแห่งสงครามได้ เพื่อหลีกเลี่ยงสภาพการณ์ดังกล่าวมนุษย์ จึงมีฉันทานุมัติดังกล่าวร่วมกันเป็นสัญญาประชาคม เพื่อเข้ามาอยู่ภายใต้อำนาจทางการเมือง ดังนั้น การมีฉันทานุมัติร่วมกัน ก็คือการร่วมกันก่อสร้าง หรือ constitute รูปแบบการปกครองขึ้นมา รูปแบบการปกครองในสัญญาประชาคม จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ตั้งใจสร้างขึ้น เป็นรัฐบาลหรือการปกครองที่ได้จัดตั้งขึ้น constitution ในที่นี้จึงไม่ได้มีความหมายเพียงแต่กฎหมายรัฐธรรมนูญ ที่เป็นกฎหมายสูงสุด ในความหมายที่เกี่ยวข้องกับสัญญาประชาคมของ ล็อก แต่เป็นการก่อสร้างรูปแบบการปกครองขึ้นมา ความสูงสุดของรัฐธรรมนูญ ในความหมายนี้ จึงไม่เพียงแต่สูงสุดในแง่การเป็นกฎหมายที่เหนือกว่ากฎหมายทั่วไป แต่เป็นการก่อสร้างรูปแบบการปกครองขึ้นมาในลำดับแรกก่อนที่กติกานอกกฎหมายอื่นๆ จะเกิดตามมา และประเด็นสำคัญก็คือ ฉันทานุมัติที่จัดตั้งแบบของการปกครอง

^{๕๔} John Locke, *Two Treatises of Government*, ed. Peter Laslett, sixteenth printing, p. 269. (*The Second Treatise of Government*, Chap. II. 4.)

^{๕๕} Ibid., p. 269. (*The Second Treatise of Government*, Chap. II. 4.)

^{๕๖} Ibid., p. 351. (*The Second Treatise of Government*, Chap. IX. 124.)

^{๕๗} Ibid., p. 350. (*The Second Treatise of Government*, Chap. IX. 123.)

^{๕๘} Ibid., p. 330. (*The Second Treatise of Government*, Chap. VIII. 95.)

(polity) ขึ้นมานี้ ตั้งอยู่บนรากฐานของกฎแห่งธรรมชาติ ซึ่งเป็นกฎของเหตุผล และเป็นกฎของพระเจ้า ผู้เป็นเจ้า เมื่อมนุษย์ได้เข้ามาอยู่ในสภาวะสังคมการเมืองแล้ว มนุษย์ที่พระเจ้าผู้เป็นเจ้า ได้สร้างขึ้นมาก็ยังเป็นมนุษย์ที่มีเหตุผลและสามารถจะเข้าใจกฎแห่งธรรมชาติได้ แต่ความสามารถในการใช้เหตุผลของมนุษย์ ก็ยังไม่เท่าเทียมกัน

การปกครองที่ได้จัดตั้งขึ้น (constitutional government) ได้สถาปนาหลักการปกครองโดยกฎหมาย (the rule of law) ในแบบยุคสมัยใหม่ขึ้น ซึ่งเป็นแบบที่อธิบายได้ดีที่สุดก็โดย ล็อก หลักการปกครองโดยกฎหมายในแบบยุคสมัยใหม่ หมายถึง ปกครองโดยกฎหมายที่ประกาศอย่างเป็นทางการ (declared laws) ซึ่งได้จัดทำขึ้นโดยอำนาจนิติบัญญัติ ซึ่งจะต้องเป็นอำนาจที่สูงที่สุดและเพื่อสาธารณะ หลักการปกครองโดยกฎหมายนี้ เป็นการปกครองโดยกฎหมายที่ได้จัดทำขึ้นโดยกระบวนการทางกฎหมาย (a due process) ที่สามารถเห็นได้ทั้งหมด^{๓๐๐} รัฐธรรมนูญกลายเป็นผลลัพธ์ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงของสัญญาประชาคม และถูกจัดวางไว้ในมือของประชาชนที่เป็นองค์อธิปัตย์^{๓๐๑} การปกครองที่จัดตั้งขึ้นนี้ การใช้อำนาจปกครองของรัฐบาล ถูกจำกัดด้วยกฎหมายที่ตราขึ้นโดยอำนาจนิติบัญญัติ และเป็นกฎหมายที่ประกาศให้รับรู้กันโดยทั่วไป ประชาชนก็ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย รัฐบาลเอง ก็ต้องปกครองภายใต้กฎหมาย

อย่างไรก็ตาม การเข้ามาอยู่ในสังคมการเมือง และปกครองโดยกฎหมาย ก็ไม่ใช่การสร้างกฎหมายขึ้นมาโดยละทิ้งกฎธรรมชาติแต่อย่างใด และสัญญาที่มนุษย์มีต่อกันในแบบของ ล็อก ก็ไม่ได้หมายความว่ามนุษย์จะได้ออบอวนให้องค์อธิปัตย์อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ฉันทานุมัติ เป็นการตกลงร่วมกันที่จะเข้ามาสู่สภาวะของสังคมการเมือง มิใช่ฉันทานุมัติที่ให้รัฐบาลมีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในการปกครอง มิใช่ฉันทานุมัติให้รัฐบาลสามารถใช้อำนาจได้ตามอำเภอใจ การปกครองก็เพื่อการปกป้องสิทธิ เสรีภาพ ทรัพย์สินสมบัติ ซึ่งเป็นไปตามกฎธรรมชาติ ดังนั้น แม้มนุษย์จะได้เข้ามาอยู่ในสภาวะของสังคมการเมืองแล้ว กฎแห่งธรรมชาติ ซึ่งเป็นกฎของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า ก็ยังคงตามมากำกับอยู่

บทความที่จุดประกายความสนใจในประเด็นนิติศาสตร์ในพื้นที่ทางการเมือง ที่เรียกว่า ศาสนาแห่งพลเมือง ซึ่งได้รับการกล่าวถึงมากที่สุด ก็คือเรื่อง *Civil Religion in America* (ตีพิมพ์ครั้งแรก ค.ศ. ๑๙๖๗) และมีกรนำมาพิมพ์ใหม่เมื่อ ค.ศ. ๒๐๐๕) ของ โรเบิร์ต เอ็น. เบลล่าห์ (Robert N. Bellah) เบลล่าห์ ได้กล่าวถึงข้อผูกมัดของประธานาธิบดีซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนเสียงส่วนใหญ่ไว้ว่า

^{๓๐๐} Harvey C. Mansfield, Jr. "The Religious Issue and the Origin of Modern Constitutionalism," in *How Does the Constitution Protect Religious Freedom?*, eds. Robert A. Goldwin and Art Kaufman, p. 13.

^{๓๐๑} Dario Castiglione, "The Political Theory of the Constitution," in *Constitutionalism in Transformation: European and Theoretical Perspectives* (Oxford: Blackwell Publishers, 1996), pp. 15-6.

เจตจำนงของประชาชน ไม่ใช่เป็นเกณฑ์การตัดสินถึงความถูกต้องและความผิดในตัวมันเอง ยังมีเกณฑ์การตัดสินที่อยู่ในระดับสูงมากกว่านั้น ในส่วนซึ่งเจตจำนงนี้ สามารถที่จะถูกตัดสินเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ เป็นไปได้ว่าประชาชนก็อาจผิดพลาดได้ ข้อผูกพันของประธานาธิบดีจึงมุ่งขึ้นไปสู่เกณฑ์การตัดสินที่สูงขึ้นกว่า^{๑๖๒}

ความคิดทางการเมืองของชาวอเมริกัน ซึ่งหลายคนก็กล่าวว่าได้รับอิทธิพลโดยตรงจาก ล็อก ความหมายของการมอบอำนาจให้รัฐบาลปกครอง ผ่านการเลือกตั้ง จึงมิได้หมายถึง การที่รัฐบาล หรือประธานาธิบดี จะได้รับฉันทานุมัติให้ใช้อำนาจได้ตามอำเภอใจ อีกทั้ง มิได้เป็นเพียงการมอบอำนาจให้ผู้ปกครองดำเนินการปกครองไปตามเสียงส่วนใหญ่ซึ่งได้เลือกเขา ขึ้นมาเพียงเท่านั้น เพราะประชาชนก็ยังเป็นมนุษย์ผู้ที่อาจผิดพลาดได้ ข้อผูกพันในการปกครองจึงเป็นข้อผูกพันที่ต้องมีต่อประชาชนและสิ่งที่สูงกว่านั้น อีกด้วย ดังที่ เบลล์ฮา์ ได้ยกคำกล่าวสุนทรพจน์ในการรับตำแหน่งประธานาธิบดี (inaugural) ของประธานาธิบดีเคนเนดี ขึ้นมา โดยชี้ให้เห็นว่าประธานาธิบดีเคนเนดี ได้กล่าวคำสาบานต่อหน้า “ประชาชน และพระเจ้าเป็นเจ้า” เหนือไปกว่ารัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ข้อผูกมัดของประธานาธิบดี ไม่เพียงขยายไปถึงการผูกมัดต่อประชาชนเท่านั้น แต่ยังผูกมัดต่อพระเจ้าอีกด้วย^{๑๖๓}

แม้ว่าประชาชน โดยเสียงข้างมากจะเป็นผู้เลือกให้คนคนหนึ่งทำหน้าที่ปกครอง ในแนวคิดของ ล็อก ก็มิได้หมายความว่าผู้นั้นจะเป็นผู้ที่สามารถใช้อำนาจได้ตามอำเภอใจ การมีฉันทานุมัติเป็นเพียงฉันทานุมัติ ที่มนุษย์ได้ตกลงใจร่วมกันเข้ามาอยู่ในสังคมการเมือง ที่มีการมอบอำนาจให้ผู้นั้นเป็นผู้ใช้อำนาจปกครอง มิใช่ฉันทานุมัติให้ผู้ปกครอง ใช้อำนาจได้อย่างเด็ดขาด ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ผู้ปกครอง ยังมีข้อผูกมัดที่อยู่ในระดับสูงกว่าข้อผูกมัดต่อประชาชนเสียงส่วนใหญ่

แต่ก็อาจมีผู้แย้งว่า ก็ในเมื่อ ล็อก เห็นว่าแม้แต่มนุษย์ในสภาวะธรรมชาติ ก็ยังเป็นมนุษย์ที่มีเหตุผล และ ล็อก ก็ได้ให้สิทธิในการต่อต้านผู้ปกครองที่เป็นทรราชได้ หากว่าผู้ปกครองไม่ใช้อำนาจเพื่อปกป้อง คุ้มครอง สิทธิในชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สิน^{๑๖๔} ดังนั้น เมื่อผู้มีฉันทานุมัติมอบอำนาจให้ปกครอง ก็คือ ประชาชน และประชาชนก็ยังเป็นมนุษย์ผู้มีเหตุผล เจตจำนงของเสียงข้างมากซึ่งมาจากมนุษย์ที่มีเหตุผล ก็ย่อมจะต้องเป็นใหญ่ที่สุด หากผู้ปกครองไม่ทำตามเจตจำนง

^{๑๖๒} Robert N. Bellah, "Civil Religion in America" [Originally published in *Daedalus*, 1967; reprinted in *Daedalus* 134, 4 (Fall 2005), 40-56.] [online] Available from <http://www.facstaff.bucknell.edu/mazur/courses/Documents/Bellah.html> [3 September 2007]

^{๑๖๓} Robert N. Bellah, "Civil religion in America"

^{๑๖๔} โปรดดูรายละเอียดใน John Locke, *The Second Treatise of Government*, Chap. XIX.

ของประชาชนเสียงข้างมาก ผู้ปกครองก็จะไม่มีความชอบธรรมและถูกปฏิบัติได้ ดังนั้น ผู้ปกครองจึงต้องมีข้อผูกมัดต่อผู้มอบอำนาจให้ปกครอง ก็คือประชาชน เพียงเท่านั้น

ข้อโต้แย้งดังกล่าวอาจจะเป็นจริง แต่ก็ไม่ทั้งหมด เพราะเมื่อกลับไปพิจารณาถึงสภาวะธรรมชาติ อย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้ว จะเห็นว่า เจตจำนงของประชาชนแม้ว่าจะเป็นไปอย่างเสรี และแม้ว่ามนุษย์จะมีเหตุผลอย่างไรก็ตาม มนุษย์ในสภาวะธรรมชาติ ก็ยังมีกฎแห่งธรรมชาติ ซึ่งเป็นกฎของพระเจ้า เป็นสิ่งกำกับอยู่ และกฎแห่งธรรมชาติก็มีได้มลายไปเมื่อกฎของพระเจ้าได้เข้ามาอยู่ในสังคมการเมือง เป็นกฎที่ปกครองมนุษย์อย่างเป็นนิตินคร และกฎต่างๆ ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นก็ต้องสอดคล้องกับกฎแห่งธรรมชาติ และนั่นก็คือสอดคล้องกับพระประสงค์ของพระเจ้า^{๑๑๑} ในความหมายนี้ เจตจำนงของเสียงส่วนใหญ่จะเป็นเจตจำนงที่มีความชอบธรรม ก็ต่อเมื่อเป็นเจตจำนงที่สอดคล้องกับกฎแห่งธรรมชาติ ซึ่งก็เป็นกฎของเหตุผลที่มนุษย์ต้องการการคุ้มครองสิทธิในชีวิต เสรีภาพและทรัพย์สิน ในสภาวะธรรมชาติ นั่นเอง

ดังนั้น สิทธิของประชาชนในการปฏิบัติต่อรัฐบาล จะมีความชอบธรรมก็ต่อเมื่อ เป็นการปฏิบัติเพื่อล้มล้างรัฐบาลที่ไม่ได้ปกป้องสิทธิในชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สิน ของพลเมือง ก็คือไม่ได้ปกครองภายใต้กฎธรรมชาติ การปฏิบัติของประชาชนที่ไม่ได้เป็นไปตามกฎดังกล่าว ก็คือการปฏิบัติของมนุษย์ที่ยังไม่สามารถใช้เหตุผลให้เป็นไปตามกฎแห่งธรรมชาติได้ จึงไม่ได้เป็นการปฏิบัติที่ชอบธรรม การสืบค้นย้อนกลับไปถึงสภาวะธรรมชาติในทฤษฎีการเมืองของ ล็อก สิ่งที่เป็นฐานความคิดรองรับอยู่ จึงกลายเป็นมิติทางศาสนาที่อิงอยู่กับพระเจ้าและกฎของพระองค์ ก็คือ กฎธรรมชาติ นั่นเอง และกฎนี้ก็กลายเป็นรากฐานของแนวคิดการปกครองแบบรัฐธรรมนูญแบบตะวันตก ในเวลาต่อมา*

^{๑๑๑} โปรดดูรายละเอียดใน John Locke, *The Second Treatise of Government*, Chap. XI. 135.

* การที่ Poelvoorde เห็นว่า ศาสนาแห่งพลเมืองของอเมริกา มีส่วนประกอบอยู่ ๔ ส่วน คือ แนวคิดของสิทธิตามธรรมชาติ เนื้อหาที่มีอยู่จริงของศรัทธาแบบไบเบิลของชาวตะวันตก การปรากฏขึ้นของกลุ่มทางศาสนาที่หลากหลาย และ สภาพเชิงประวัติที่เด่นเฉพาะของประเทศสหรัฐอเมริกาในฐานะที่เป็นสาธารณรัฐยุคสมัยใหม่แห่งแรก (โปรดดูรายละเอียดใน Jeffrey James Poelvoorde, "The American Civil Religion and the American Constitution," in *How Does the Constitution Protect Religious Freedom?*, eds. Robert A. Goldwin and Art Kaufman, pp. 146-9.) แม้ว่าในส่วนประกอบแรก เขาจะมีความเห็นว่า สิทธิตามธรรมชาติ ไม่ได้เป็นเรื่องความเชื่อทางศาสนาโดยเฉพาะ แต่สามารถดำรงอยู่หรือแม้กระทั่งหล่อหลอมกับความคิดทางศาสนาและโมธรรมได้ แต่ความเห็นของ Poelvoorde เอง ซึ่งเห็นว่าหลักการของสิทธิตามธรรมชาติ ทั้งให้ความชอบธรรมในการปฏิบัติ และทำให้เกิดเป้าหมายซึ่งรัฐธรรมนูญจะเป็นเครื่องมือไปสู่เป้าหมายนั้น ในการให้ความคุ้มครองความปลอดภัยและเสรีภาพของพลเมือง ดังนั้น แม้แนวคิดนี้จะไม่ใช่การอ้างอิงต่อเรื่องทางศาสนาโดยตรง แต่การให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ ที่มาจากแนวคิดสิทธิตามธรรมชาติ ก็มีที่มาจากแนวคิดเรื่องกฎธรรมชาติ ที่เป็นกฎของพระเจ้าเช่นกัน

หากจำกัดความ คำว่า “รัฐธรรมนูญ” ไว้แค่ “กฎหมายรัฐธรรมนูญ” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับรัฐธรรมนูญของรัฐที่แยกศาสนาออกจากการเมืองอย่างสหรัฐอเมริกา นอกเหนือจาก บทบัญญัติว่าด้วยการรับรองเสรีภาพในทางศาสนา ในการบัญญัติเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งแรก (First Amendment) แล้ว เราอาจจะไม่สามารถเห็นถึงประเด็นอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอยู่ใน รัฐธรรมนูญ อีก ทั้งนี้ ก็เพราะความหมายของรัฐธรรมนูญในลักษณะนี้ จะเป็นเพียงสิ่งที่หมายถึง สถาบันต่างๆ การปฏิบัติ และหลักการ ซึ่งแสดงให้เห็นถึง และจัดวางโครงสร้าง ระบบของการ ปกครอง และหมายถึงเอกสารที่ได้เขียนขึ้น ซึ่งได้สถาปนาหรือเชื่อมต่อกลไกระบบนั้น^{๑๖} หรือ ความหมายในเชิงอำนาจ รัฐธรรมนูญ ก็จะบ่งบอกถึงแหล่งที่มา ความมุ่งหมาย การใช้ และการ จำกัดอำนาจสาธารณะ^{๑๗} หรือ มุมมองเชิงกฎหมายของรัฐธรรมนูญแห่งชาติ ก็คือ กฎหมายสูงสุด ของแผ่นดิน เป็นแหล่งกำเนิดในเชิงปทัสถานอันเป็นรากฐาน ซึ่งปทัสถานในลำดับที่สองอื่นๆ เช่น กฎหมายที่ออกโดยสถาบันนิติบัญญัติหรือคำสั่งของฝ่ายบริหาร และกฎหมายอื่นๆ ได้เกิดขึ้นมาจาก แหล่งกำเนิดนั้น^{๑๘}

แต่สิ่งที่เป็นมากกว่านั้นของรัฐธรรมนูญ ก็คือ สถานะความสูงสุด ในแง่ที่เป็นสิ่งที่ได้ ก่อให้เกิด รูปแบบการปกครองนั้นขึ้นมา เป็นสถานะที่ได้ประกอบส่วนต่างๆ ที่เรียกว่าสถาบัน การเมืองขึ้นมา นอกจากนี้ การประกอบส่วนต่างๆ นี้ ไม่อาจเกิดขึ้นได้ด้วยเพียงการเขียนกฎหมาย รัฐธรรมนูญขึ้นมาเท่านั้น ความเป็นรัฐธรรมนูญ จึงมีสิ่งที่เป็นรากฐาน รองรับกฎหมายรัฐธรรมนูญ อยู่อีกมากมาย สิ่งต่างๆ ที่อยู่นอกเหนือตัวบทกฎหมายรัฐธรรมนูญ จะช่วยเป็นฐานรองรับและยึด เหนี่ยวสังคมการเมืองให้เป็นหนึ่งเดียว และดำรงความเป็นรัฐและรักษาความเป็นระเบียบร้อยไว้ได้ และในบรรดาหลายๆ สิ่งที่เป็นฐานรองรับ สิ่งหนึ่งก็คือ ศาสนา

ศาสนา เป็นรากฐานทางศีลธรรมที่สำคัญในการเป็นฐานรองรับการใช้ชีวิตอยู่ในสังคม การเมืองที่ได้รับการสถาปนาขึ้น อเล็กซิส เดอ ต็อกเกอวิลล์ (Alexis de Tocqueville) กล่าวไว้โดย สรุปว่า ไม่มีวิถีของชีวิตทางการเมืองใด จะต้องการรากฐานทางศีลธรรมที่เข้มแข็ง มากไปกว่าวิถี ชีวิตทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และสิ่งสนับสนุนที่จำเป็น ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ของรากฐานทาง ศีลธรรมดังกล่าว ก็คือ ศาสนา^{๑๙} และดังที่กล่าวไปแล้ว มิติทางศาสนาที่จะเข้าไปอยู่ในพื้นที่ สาธารณะ ก็ไม่ใช่ศาสนาของมนุษย์ แต่จะต้องเป็นศาสนาแห่งพลเมือง

^{๑๖} Suzette Hemberger, “Constitution” in *The Oxford Companion to Politics of the World*, ed. Joel Krieger (Oxford: Oxford University Press, 1993), p. 189.

^{๑๗} IDD, “constitution/constitutionalism,” in *The Blackwell Encyclopaedia of Political Science*, ed., Vernon Bogdanor (Oxford: Blackwell Publishers, 1993), p. 142.

^{๑๘} Ibid., p. 142.

^{๑๙} Michael P. Zuckert, “Locke and the Problem of Civil Religion,” in *The Moral Foundation of the American Republic*, third edition, ed. Robert H. Horwitz, p. 181. and Jeffrey James Poelvoorde, “The American

ศาสนาแห่งพลเมือง ได้ดำรงอยู่ในพื้นที่ของชีวิตทางพลเมืองของพวกเขา ซึ่งพื้นที่ของชีวิตทางพลเมืองนี้ เรียกได้ที่ดีที่สุดก็คือ “รัฐธรรมนูญ” เราสามารถเรียกแนวคิดเช่นเดียวกันนี้โดยชื่อที่แตกต่างกัน ก็คือ “ระบอบ” (regime) หรือแม้กระทั่งโดยคำของบุคคลกรีกโบราณ “polity” คำทั้งสามคำเหล่านี้ หมายถึงสิ่งเดียวกัน ก็คือ กฎระเบียบที่ครอบคลุมของประเทศหนึ่ง เป็นกฎระเบียบของหลักการทางการเมืองอันเป็นรากฐาน สถาบัน นโยบาย และขนบธรรมเนียมประเพณีแห่งชาติ กล่าวโดยย่อ ก็คือ เป็นการได้ตอบคำถามว่าสิ่งอะไรเป็นสิ่งที่ได้ก่อให้เกิดการดำรงอยู่ทางการเมืองของชาติๆหนึ่ง^{๓๐๐} เมื่อศาสนาแห่งพลเมือง ได้ดำรงอยู่เพื่อช่วยสร้างรูปแบบการปกครองนี้ขึ้น ประโยชน์ของศาสนาแห่งพลเมือง ในทางการเมือง จึงหมายถึงสิ่งที่ รูสโซ และนักคิดคนอื่นๆ ได้มีข้อเสนอแนะโดยทั่วไป ก็คือ การสนับสนุนในทางศาสนาเพื่ออำนาจหน้าที่ทางพลเมือง สิ่งใดก็ตาม ที่ทำให้ความสามารถในอำนาจหน้าที่ทางการเมืองที่จะทำการปกครอง มีความเข้มแข็งขึ้น ส่งเสริมผลักดันให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวของพลเมือง หรือการกระทำเพื่อการปกครองที่ดี สิ่งเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ดีสำหรับประเทศชาติ สิ่งที่ดีที่สุดอย่างเห็นได้ชัดเจนที่สุด ซึ่งเป็นผลผลิตจากศาสนาแห่งพลเมืองของอเมริกาก็คือ สิ่งที่รองรับของความรู้สึกรักบ้านเกิดเมืองนอน และความรักประเทศชาติ^{๓๐๑}

แม้ว่ารัฐธรรมนูญของประเทศสหรัฐอเมริกา โดยการเพิ่มเติมด้วยบทบัญญัติแห่งสิทธิพลเมือง (Bill of Rights) จะให้การรับรองเสรีภาพทางศาสนาโดยแยกรัฐออกจากศาสนาอย่างเต็มรูปแบบ และไม่ให้รัฐสถาปนาศาสนาประจำชาติอย่างเด็ดขาด แต่อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่ เบลล์ฮา์ ได้แสดงให้เห็นในบทความเรื่อง *Civil Religion in America* ก็คือ การแบ่งแยกระหว่าง ศาสนจักรกับรัฐ ไม่ได้ปฏิเสธพื้นที่ทางการเมืองในมิติทางศาสนา แม้ว่าเรื่องราวความเชื่อทางศาสนาของปัจเจกบุคคล พิธีกรรม และการรวมตัวกัน จะถูกพิจารณาว่าเป็นกิจกรรมส่วนบุคคลอย่างเคร่งครัด แต่ในขณะที่เดียวกัน ก็ยังมีปัจจัยที่มีร่วมกันของแนวโน้มในทางศาสนา ซึ่งผู้คนส่วนใหญ่จำนวนมากของชาวอเมริกา มีส่วนร่วมกัน มิติทางศาสนาที่เป็นเรื่องสาธารณะ ถูกแสดงออกมาให้เห็นได้จากชุดของความเชื่อ สัญลักษณ์ และพิธีกรรมซึ่ง เบลล์ฮา์ เรียกว่า ศาสนาแห่งพลเมืองของชาวอเมริกัน^{๓๐๒} “ศาสนาแห่งพลเมือง” จึงไม่ใช่ศาสนาของมนุษย์ ไม่ใช่ศาสนาที่จำกัดพื้นที่ให้เป็นเรื่อง

civil religion and the American constitution,” in *How Does the Constitution Protect Religious Freedom?*, eds. Robert A. Goldwin and Art Kaufman, p. 151.

^{๓๐๐} Jeffrey James Poelvoorde, “The American Civil Religion and the American Constitution,” in *How Does the Constitution Protect Religious Freedom?*, eds. Robert A. Goldwin and Art Kaufman, p. 143.

^{๓๐๑} *Ibid.*, p. 150.

^{๓๐๒} Robert N. Bellah, “Civil Religion in America” และโปรคตุ Jeffrey James Poelvoorde, “The American Civil Religion and the American Constitution,” in *How Does the Constitution Protect Religious Freedom?*, eds. Robert A. Goldwin and Art Kaufman, p. 144.

เฉพาะความเชื่อของปัจเจกบุคคลซึ่งรัฐจะต้องมีขันติธรรม ศาสนาแห่งพลเมือง ยอมรับให้เรื่องทางการเมืองอันเป็นเรื่องของสาธารณะ ใช้มิติทางศาสนาได้ (ไม่ได้มีนัยของการที่ฝ่ายศาสนจักรจะเข้ามาในขอบเขตพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ทางการเมือง) แต่รูปแบบศาสนาแห่งพลเมือง ก็ต้องไม่ใช่การบังคับความเชื่อ มิติทางศาสนาที่จะเข้าไปอยู่ในพื้นที่สาธารณะ ได้จึงต้องเป็นเรื่องราวที่คนส่วนใหญ่ยอมรับร่วมกันได้ และมิตินี้ก็จะช่วยเสริมประโยชน์ให้กับพื้นที่ทางการเมือง เสมือนเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวส่วนประกอบต่างๆ และช่วยจัดระเบียบในรูปแบบการปกครอง ที่ได้รับการก่อเกิดขึ้นมา นั่นเอง

รัฐธรรมนูญกับหลักประกันขันติธรรมและเสรีภาพทางศาสนา

จากประเด็นปัญหาที่ว่ามนุษย์ควรจะถูกปกครอง โดยใคร ระหว่างพระผู้เป็นเจ้า กับมนุษย์ด้วยกันเอง คำตอบในแบบของ ล็อก ทำให้เห็นได้ว่าการปกครองโดยอ้างสิทธิจากพระผู้เป็นเจ้า มีปัญหาเกิดขึ้นอย่างไรบ้าง ดังที่กล่าวไปแล้ว การปกครองโดยมนุษย์ด้วยกันเองจึงเป็นคำตอบของปัญหานี้ การจัดรูปแบบการปกครองในแบบของ ล็อก ได้แยกแยะให้เห็นความแตกต่างระหว่างรัฐกับศาสนจักร และ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแบ่งแยกไม่ให้ฝ่ายอาณาจักร สามารถใช้อำนาจทางการเมืองหรืออ้างสิทธิที่ได้รับจากพระผู้เป็นเจ้าในการเป็นผู้ปกครอง หรือการแต่งตั้งผู้ปกครองได้ และในอีกด้านหนึ่ง รัฐก็ไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาที่เป็นเรื่องราวทางจิตวิญญาณ

การปกครองแบบมีรัฐธรรมนูญในยุคสมัยใหม่ เป็นการปกครองแบบจำกัดอำนาจ ซึ่งแสดงออกมาในการแบ่งแยกความแตกต่างระหว่าง “รัฐ” กับ “สังคม” การแบ่งแยกลักษณะนี้ก่อกำเนิดขึ้นจาก ฮ็อบส์ และ ได้รับการพัฒนาแนวคิดครั้งแรกโดย สปิโนซา และ ล็อก และต่อมาโดย อาดัม สมิท และคนอื่นๆ อีก การแบ่งแยกนี้กลายเป็นความเชื่ออันเป็นรากฐานที่ไม่ค่อยจะถูกตั้งคำถามในยุคของพวกเขา ในระบอบเสรีประชาธิปไตย เรามักจะไม่ค่อยเห็นด้วยกับสิ่งที่รัฐบาลควรจะต้องทำ สิ่งที่ควรทำมีแค่นั้น แต่เราจะเห็นด้วยกับสิ่งที่แน่นอนว่า สิ่งใดไม่ใช่กิจการของรัฐที่จะกระทำ^{๓๓๓} ในแนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตยของตะวันตก การจำกัดอำนาจการปกครองของรัฐบาล จึงเกิดขึ้น โดยการแยกรัฐออกมาจากสังคม และจำกัดอำนาจรัฐให้มีน้อยที่สุด โดยเพิ่มพื้นที่ส่วนของสังคมให้สามารถดำเนินกลไกอย่างมีอิสระมากที่สุด

ฮาร์วีย์ ซี. แมนสฟิลด์ จูเนียร์ (Harvey C. Mansfield, JR.) เห็นว่าพื้นฐานของการแบ่งแยกความแตกต่างระหว่างรัฐกับสังคม เห็นได้อย่างชัดเจนจากแนวคิดของ จอห์น ล็อก ในงานเรื่อง *A Letter Concerning Toleration* ซึ่งความแตกต่างระหว่างรัฐกับสังคมนั้น เป็นการแบ่งแยกความ

^{๓๓๓} Harvey C. Mansfield, Jr. “The Religious Issue and the Origin of Modern Constitutionalism,” in *How Does the Constitution Protect Religious Freedom?*, eds. Robert A. Goldwin and Art Kaufman, p. 2.

แตกต่างที่พัฒนาเพิ่มเติมขึ้นมาจากการแบ่งแยกระหว่าง กาย กับ จิตวิญญาณ^{๓๓๓} ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า ล็อก ได้แยกให้เห็นความแตกต่างระหว่างสังคมการเมือง กับ ศาสนจักร ในด้านจุดมุ่งหมายและวิธีการจัดการภายในสังคมทั้งสองส่วนนี้ที่แตกต่างกัน การพัฒนาเพิ่มเติมจากการแบ่งแยกระหว่าง กาย กับจิตวิญญาณ ก็คือ ในด้านหนึ่งเรื่องของ กาย เป็นเรื่องผลประโยชน์ภายนอก เป็นผลประโยชน์ทางพลเมืองที่สังคมการเมืองหรือรัฐจะต้องให้ความคุ้มครอง. ในอีกด้านหนึ่ง คือ จิตวิญญาณที่อยู่ในการดูแลของปัจเจกบุคคล อยู่ในขอบเขตที่รัฐไม่สามารถเข้ามาแทรกแซงได้ (เว้นแต่เป็นความเชื่อและการกระทำที่เป็นอันตรายต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมการเมือง) ดังนั้น แมนสฟิลด์ จึงเห็นว่า ประเด็นทางศาสนา ก็คือ ประเด็นทางสังคมที่เกิดขึ้นในอดีต เมื่อครั้งที่ได้ปรากฏขึ้นครั้งแรก และ ประเด็นทางสังคมที่ปรากฏขึ้นในปัจจุบัน ก็คือ ผลพวงของประเด็นทางศาสนา^{๓๓๔} เมื่อสืบค้นย้อนกลับไปเช่นนี้ การปกครองด้วยการจำกัดอำนาจ จึงมีที่มาจากจำกัดอำนาจรัฐที่จะไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องราวทางศาสนาของปัจเจกบุคคล

เมื่อ ล็อก ได้แยกมิติด้านความเชื่อทางศาสนา ออกจากการใช้กำลังบังคับทางการเมืองแล้ว รัฐจึงกลายเป็นรัฐที่จะต้องถูกจำกัดอำนาจ ไม่ให้ใช้อำนาจทางการเมืองเข้าไปบังคับกิจการของศาสนา เสรีภาพทางศาสนาภายในสังคมการเมือง จึงมีความเป็นไปได้โดยการที่รัฐถูกจำกัดไม่ให้ใช้อำนาจไปแทรกแซงเรื่องราวทางศาสนา อันเนื่องมาจากการแยกรัฐออกจากศาสนจักร สัญญาประชาคมของ ล็อก จึงเป็นสัญญาที่มนุษย์ทำขึ้นระหว่างกันและกัน เพื่อจัดตั้งสังคมการเมืองขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การคุ้มครองผลประโยชน์ซึ่งเรียกรวมว่า *ทรัพย์สินสมบัติ* เท่านั้น สัญญาประชาคม ไม่ใช่สัญญาที่มอบให้รัฐเข้าไปคุ้มครองดูแลจิตวิญญาณของมนุษย์ในสังคมการเมือง การดูแลจิตวิญญาณยังเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลโดยเสรีอย่างสมบูรณ์ เสรีภาพทางศาสนา จึงไม่ใช่เสรีภาพที่มนุษย์จะสามารถมอบให้รัฐเป็นผู้ดูแลได้แต่อย่างใด

แม้ว่าประเด็นความเชื่อทางศาสนา การดูแลจิตวิญญาณของปัจเจกบุคคล จะไม่ได้อยู่ใน “ทรัพย์สินสมบัติ” ที่รัฐจะต้องให้การคุ้มครองดูแล ก็ตาม แต่เสรีภาพในการดูแลจิตวิญญาณของพลเมือง ก็ย่อมจะต้องได้รับการคุ้มครองจากรัฐในทางอ้อม จากผลของความเสมอภาคของมนุษย์ และความเสมอภาคของพลเมือง ที่จะต้องไม่ถูกเลือกปฏิบัติ เพราะเหตุแห่งความแตกต่างกันในความเชื่อทางศาสนา เพราะรัฐได้แยกมิติความเชื่อทางศาสนาออกไปจากพื้นที่ของอำนาจทางการเมืองแล้ว

^{๓๓๓} Ibid., p. 3.

^{๓๓๔} Ibid., p. 2.

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าขันติธรรมและเสรีภาพทางศาสนา จึงเป็นปฏิภริยาที่เกิดจากการตอบโต้แนวคิดการอ้างสิทธิในการปกครองที่มาจากพระผู้เป็นเจ้า สำหรับ ล็อก มนุษย์ไม่ได้ถูกปกครองโดยพระผู้เป็นเจ้า สิทธิในการปกครองมิได้มีที่มาจากพระผู้เป็นเจ้าผ่านประกาศ หรือวิธีการใดๆ ที่อ้างสิทธิดังกล่าว แม้ว่าพระผู้เป็นเจ้าจะเป็นผู้กำหนดสรรพสิ่งในโลกนี้ขึ้นมา แต่พระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า มุ่งให้สิ่งต่างๆ ดำเนินไปตามกฎแห่งธรรมชาติ ผู้ปกครองก็เป็นสิ่งหนึ่งที่พระองค์ประสงค์ให้มีขึ้น แต่พระประสงค์ของพระองค์ไม่ได้ต้องการเป็นผู้ปกครองทางการเมืองโดยพระองค์เอง ประกาศผู้เผยศาสนาจากพระองค์ ก็ไม่มีอำนาจที่อาจจะได้รับจากพระองค์เช่นกัน บรรดาพวกพระก็ไม่ได้มีอำนาจในทางการเมืองด้วยการอ้างสิทธิจากพระองค์ เช่นเดียวกัน นุคคลเหล่านี้ จึงไม่มีกำลังอำนาจซึ่งเป็นเรื่องทางการเมือง ที่จะไปบังคับผู้ใดได้ (ไม่ว่าจะเป็นการบังคับความเชื่อทางศาสนาหรือเรื่องราวอื่นใด) แต่หากยึดถือตามความหมาย ของขันติธรรมอย่างเคร่งครัด การไม่มีอำนาจทางการเมืองของพวกพระเพื่อไปบังคับความเชื่อของผู้อื่น ไม่ได้หมายความว่าพวกพระมีขันติธรรม ต่อนุคคลที่มีความเชื่อทางศาสนาแตกต่างออกไป เพราะขันติธรรมจะเกิดได้ก็ต่อเมื่อนั้นมีอำนาจ แต่อดทนอดกลั้นที่จะไม่ใช้อำนาจกับสิ่งที่เขาไม่เห็นด้วย เมื่อพวกพระไม่มีอำนาจที่ไม่สามารถใช้ได้ จึงไม่สามารถเรียกได้ว่าพวกพระมีขันติธรรม

การคุ้มครองขันติธรรมและเสรีภาพทางศาสนาโดยรัฐธรรมนูญ

เมื่อสงครามโลกครั้งที่สอง ได้สิ้นสุดลงในปี ค.ศ.๑๙๔๕ หลังจากนั้นไม่นาน องค์การสหประชาชาติได้ประกาศรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) เมื่อปี ค.ศ.๑๙๔๘ และต้องถือว่าปฏิญญาฉบับนี้เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงเหตุการณ์ระหว่างทศวรรษที่ ๑๙๓๐ ถึง ๑๙๔๐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ของพวกนาซี จากรายงานความโหดร้ายทารุณของพวกนาซีได้สร้างความตระหนักให้แก่ผู้คนทั่วโลก และทำให้เกิดแรงกระแทกต่อความพยายามที่จะบัญญัติให้สิทธิมนุษยชนกลายเป็นกฎหมายระหว่างประเทศ^{๑๑๖} เสรีภาพทางศาสนา ก็ได้รับการรับรองเป็นสิทธิของปัจเจกบุคคลที่จะยึดถือความเชื่อและปฏิบัติตนตามความเชื่อทางศาสนา เป็นสิทธิมนุษยชนที่เป็นแก่นสำคัญอย่างหนึ่ง^{๑๑๗} เป็นข้อสังเกตได้ว่าในศตวรรษที่ ๑๗ เหตุการณ์ที่เป็นบริบทแวดล้อม ที่ทำให้เกิดความคิดทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นขันติธรรมของ ล็อก ก็คือความโหดร้ายทารุณที่พวกฮูเกอร์โนต์ได้รับในฝรั่งเศส การเริ่มต้น

^{๑๑๖} "Universal Declaration of Human Rights" [DVD] Microsoft ? Encarta ? 2007. ? 1993-2006 Microsoft Corporation. All rights reserved.

^{๑๑๗} Kevin Boyle and Juliet Sheen, eds. *Freedom of Religion and Belief: A World Report* (London: Routledge, 1997), p. 1.

กระแสดังกล่าวต้องการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ ในยุคหลังนี้ ก็มาจากความหวาดกลัวการละเมิดสิทธิในชีวิตของมนุษย์ และการละเมิดดังกล่าวส่วนหนึ่งก็มีความแตกต่างทางเชื้อชาติและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอยู่ ๔ มาตรา โดยบทบัญญัติที่ให้การรับรองเสรีภาพทางศาสนาโดยตรงก็คือ มาตรา ๑๘ “ทุกคนมีสิทธิที่จะมีเสรีภาพทางความคิด มโนธรรม และศาสนา สิทธินี้รวมถึงเสรีภาพที่จะเปลี่ยนศาสนาหรือความเชื่อของเขา และเสรีภาพทั้งเสรีภาพของบุคคลเพียงคนเดียว หรือเสรีภาพในชุมชนที่ได้ร่วมกับคนอื่น ๆ และในที่สาธารณะหรือโดยส่วนตัว ที่จะประกาศความเชื่อศาสนาหรือความเชื่อของเขาในการสอน การปฏิบัติ หรือประกอบพิธีกรรม และการร่วมปฏิบัติศาสนกิจ” ส่วนอีก ๓ มาตรา ได้แก่ มาตรา ๒ เป็นการรับรองสิทธิเสรีภาพที่ระบุไว้ในปฏิญญานี้ โดยไม่เลือกปฏิบัติต่อบุคคลที่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองหรือความคิดเห็นด้านอื่นๆ กำเนิดทางสังคมหรือชนชาติ ทรัพย์สิน สถานะโดยกำเนิดหรืออื่นๆ มาตรา ๑๖ ชายและหญิงเมื่อถึงวัย มีสิทธิที่จะแต่งงานและสร้างครอบครัว โดยปราศจากข้อจำกัดใดอันมีสาเหตุจากเรื่องเชื้อชาติ ชนชาติ หรือศาสนา และมาตรา ๒๖ เป็นเรื่องสิทธิพื้นฐานที่จะต้องได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากนี้ การศึกษาจะต้องมุ่งสนับสนุนความเข้าใจ การมีขันติธรรมและมิตรภาพระหว่างชาติต่างๆ ทั้งหมด^{๓๓๔}

มากไปกว่านั้น ยังมี “ปฏิญญาแห่งสหประชาชาติ ว่าด้วยการกำจัดซึ่งทุกรูปแบบของการไม่มีขันติธรรม และการเลือกปฏิบัติที่ขึ้นอยู่กับศาสนาและความเชื่อ ค.ศ.๑๙๘๑” (United Nations Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief (1981)) ที่ได้รับประกาศไว้ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ ๒

ปฏิญญาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อข้อความในรัฐธรรมนูญของประเทศต่างๆ ที่เขียนขึ้นภายหลัง การสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๒ อย่างมาก และถือเป็นส่วนผสมสำคัญอีกอย่างหนึ่งของการปกครองโดยจำกัดอำนาจรัฐ

การปกครองแบบรัฐธรรมนูญ คือ การปกครองที่ถูกจำกัดโดยกำหนดกฎเกณฑ์ที่เป็นข้อจำกัดทางการเมืองและกฎหมาย และสามารถที่จะรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ต่อพลเมือง ภายใต้การปกครองแบบรัฐธรรมนูญ ทั้งอำนาจหน้าที่ทางสาธารณะและพลเมือง อยู่ภายใต้กฎหมายและรัฐธรรมนูญอย่างเท่าเทียมกัน^{๓๓๕}

^{๓๓๔} “Universal Declaration of Human Rights” [DVD] Microsoft ? Encarta ? 2007. ? 1993-2006 Microsoft Corporation. All rights reserved.

^{๓๓๕} IDD, “constitution/constitutionalism,” in *The Blackwell Encyclopaedia of Political Science*, ed. Vernon Bogdanor, p. 146.

ในระบอบการปกครองที่เรียกว่า “รัฐธรรมนูญนิยม” (constitutionalism) การทำหน้าที่ของรัฐธรรมนูญ นอกเหนือจากการประกอบส่วนประกอบต่างๆ ขึ้นมาแล้ว การปกครองที่เป็นไปตามรัฐธรรมนูญในยุคสมัยใหม่ ก็คือ การปกครองโดยจำกัดอำนาจ ซึ่งข้อจำกัดเกี่ยวกับการปกครอง แสดงออกให้เห็นได้ในการแบ่งแยกให้เห็นความแตกต่างระหว่าง “รัฐ” กับ “สังคม”^{๒๐} การแบ่งแยกรัฐออกจากสังคม ทำให้เกิดการแบ่งพื้นที่ระหว่างพื้นที่สาธารณะ กับพื้นที่ส่วนตัว ที่รัฐไม่ควรเข้าไปแทรกแซง บุคคลย่อมจะต้องได้รับความคุ้มครองในพื้นที่ส่วนตัวนี้จากรัฐธรรมนูญ

รัฐบาลที่ปกครองโดยรัฐธรรมนูญ หรือจะเรียกว่า เป็นการปกครองแบบมีรัฐธรรมนูญ ได้จัดตั้งหลักการปกครองโดยกฎหมาย (the rule of law) ขึ้น ในลักษณะของยุคสมัยใหม่ ซึ่งอธิบายได้ดีที่สุดโดย ล็อก หลักการปกครองโดยกฎหมาย ในลักษณะของยุคสมัยใหม่ หมายถึงว่า ไม่ใช่การปกครองของบรรดากฎหมายแบบยุคโบราณที่มีความแน่นอน หรือการปกครองของกฎหมายที่มีระดับที่สูงกว่าและมีกำเนิดมาจากพระเจ้าเป็นเจ้า และไม่ได้หมายถึงการปกครองด้วยกฎหมายแห่งธรรมชาติ สำหรับ ล็อก เขาได้กล่าวไว้ว่าในสังคมแห่งพลเมือง กฎแห่งธรรมชาติ คือการปกป้องของสังคมหรือของคนส่วนใหญ่ การปกครองแบบรัฐธรรมนูญ หมายถึง การปกครองโดย “กฎหมายที่ได้ประกาศอย่างชัดเจน” (declared laws) ซึ่งได้จัดทำโดยอำนาจนิติบัญญัติ ซึ่งจะต้องเป็นทั้งอำนาจสูงสุดและเพื่อสาธารณะ การปกครองโดยกฎหมายนี้ เป็นการปกครองด้วยกฎหมายที่ได้จัดทำโดย “กระบวนการทางกฎหมาย” (due process) ที่สามารถมองเห็นได้ทั้งหมด^{๒๑} รัฐธรรมนูญ ในความหมายลักษณะนี้ จึงเป็นกฎหมายที่องค์นิติบัญญัติแห่งรัฐได้สร้างขึ้นตามกระบวนการที่กำหนดไว้ และรัฐก็มีอำนาจจำกัดที่ไม่สามารถกระทำการอื่นใดได้ นอกจากการปกป้องสังคม

สำหรับรัฐธรรมนูญ ในแง่นี้ จึงไม่ใช่สิ่งที่อยู่แค่การก่อตั้งรูปแบบการปกครองขึ้นมาเพียงเท่านั้น ทักษะที่เห็นว่า “รัฐธรรมนูญ” (constitution) “รูปแบบการปกครอง” (polity) หรือที่เรียกในภาษากรีกโบราณว่า *politeia* และ “ระบอบ” (regime) เป็นสิ่งเดียวกันนั้น ในความหมายลักษณะนี้ จึงมีความเห็นที่แย้งออกไป ในบทความที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผลงานอันคลาสสิกเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญนิยม ของ จิโอวานนี ซาร์โตริ (Giovanni Sartori) เรื่อง “Constitutionalism: A preliminary discussion” ระบุว่า

สำหรับ *politeia* เพียงมีความหมายถึงแนวคิดของวิถีทางซึ่งองค์การทางการเมือง (polity) ถูกจัดรูปแบบ เพียงเท่านั้น . . . สำหรับเรา constitution หมายถึง กรอบอย่าง

^{๒๐} Harvey C. Mansfield, Jr. “The Religious Issue and the Origin of Modern Constitutionalism,” in *How Does the Constitution Protect Religious Freedom?*, eds. Robert A. Goldwin and Art Kaufman, p. 2.

^{๒๑} *Ibid.*, p. 13.

หนึ่งของสังคมการเมืองซึ่งได้รับการจัดรูปองค์การผ่าน และโดยกฎหมายโดยเฉพาะ
สำหรับเป้าหมายของการควบคุมการใช้อำนาจโดยพลการ^{๑๒๒}

ประเด็นสำคัญที่สุดที่ ซาร์โตรี เสนอ คือ จะต้องมียุทธศาสตร์ (telos) ของรัฐธรรมนูญในเรื่อง
การจำกัดอำนาจที่สามารถใช้ได้โดยพลการ หรือกล่าวอีกแง่หนึ่ง คือ การเป็นหลักประกันให้แก่
พลเมืองที่จะไม่ถูกใช้อำนาจปกครองโดยพลการ ดังนั้น เขาจึงได้กล่าวถึงประเภทของรัฐธรรมนูญ
๓ ประเภท คือ ๑) รัฐธรรมนูญที่มีหลักประกัน (garantiste constitution) ๒) รัฐธรรมนูญแต่เพียงใน
นาม (nominal constitution) และ ๓) รัฐธรรมนูญที่มีแต่เปลือก (façade constitution)^{๑๒๓}

รัฐธรรมนูญแต่เพียงในนาม นั้น รัฐธรรมนูญได้ถูกนำไปใช้และสามารถทำงานได้อย่าง
เต็มที่ แต่สิ่งที่เป็นจริงตามภาวะ รัฐธรรมนูญไม่ใช่สิ่งอื่นใด นอกจากเป็นการทำให้การจัดวาง
ตำแหน่งของอำนาจทางการเมือง เป็นทางการขึ้น เพื่อประโยชน์ในทางบริหารของผู้ที่ครองอำนาจ
ที่แท้จริง^{๑๒๔} รัฐธรรมนูญแต่เพียงในนาม จึงเป็นเพียงรัฐธรรมนูญในเชิงการจัดรูปแบบขององค์กร เช่น
การรวบรวมกฎเกณฑ์ซึ่งได้จัดรูปแบบไว้ แต่กฎเกณฑ์ดังกล่าวไม่ได้จำกัดการใช้อำนาจทาง
การเมืองในองค์การการเมืองดังกล่าว รัฐธรรมนูญแบบนี้ ไม่ได้เสแสร้งว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่แท้จริง
แต่ให้คำอธิบายอย่างตรงไปตรงมาถึงระบบที่ไม่มีข้อจำกัดอำนาจ ซึ่งไม่สามารถตรวจสอบได้
รัฐธรรมนูญแบบนี้ไม่ใช่เอกสารลายลักษณ์อักษรที่ตายแล้ว แต่เป็นเพียงลายลักษณ์อักษรที่ไม่ได้มี
ความเกี่ยวข้องกับเป้าหมาย (telos) ของรัฐธรรมนูญนิคม^{๑๒๕}

รัฐธรรมนูญที่มีแต่เปลือก แตกต่างจากรัฐธรรมนูญแต่เพียงในนาม ในการที่รัฐธรรมนูญที่
มีแต่เปลือก ได้ทำให้มีภาพของการเป็นรัฐธรรมนูญที่แท้จริง สิ่งที่ทำให้รัฐธรรมนูญแบบนี้ไม่เป็น
รัฐธรรมนูญที่แท้จริง ก็คือ มีการละเลยบางสิ่งบางอย่างไป (อย่างน้อยที่สุด ก็เป็นลักษณะพิเศษที่
เป็นสาระสำคัญของการมีหลักประกัน (garantiste)) ในขณะที่ รัฐธรรมนูญแต่เพียงในนาม อธิบาย
ถึงการทำงานของระบบการเมืองอย่างแท้จริง (รัฐธรรมนูญนี้ไม่ได้เคร่งครัดกับเป้าหมาย ของ
รัฐธรรมนูญนิคม แต่รัฐธรรมนูญแบบนี้ก็ได้รายงานออกมาอย่างจริงจัง) สำหรับ รัฐธรรมนูญที่มี

^{๑๒๒} Giovanni Sartori, "Constitutionalism: A Preliminary Discussion", in *The American Political Science Review* LVI, No.4 (December, 1962): 860.

^{๑๒๓} Ibid., p. 861.

^{๑๒๔} Karl Loewenstein, *Political Power and the Governmental Process* (University of Chicago Press, 1957), p. 149. cited in Giovanni Sartori, "Constitutionalism: A Preliminary Discussion", *The American Political Science Review* LVI, No.4 (December, 1962): 861.

^{๑๒๕} Giovanni Sartori, "Constitutionalism: A preliminary discussion", *The American Political Science Review* LVI, No.4 (December, 1962): 861.

แต่เปลือก ไม่ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการของการปกครองที่เป็นจริง ซึ่งเป็นข้อมูลที่นำเชื่อถือได้ แก่พวกเรา^{๑๒๖}

รัฐธรรมนูญนิยม จึงมีความหมายไม่เพียงแต่การมีอยู่ของทั้งรัฐธรรมนูญที่เขียนขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร หรือรัฐธรรมนูญที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น แต่ยังมีความหมายถึงพันธะผูกพันที่จะปกครองโดยมีข้อจำกัด^{๑๒๗} จำกัดที่รัฐจะต้องไม่ใช่อำนาจตามอำเภอใจ เพราะการดูแลอำนาจดังกล่าว ย่อมส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซาโตริ ได้ให้ข้อสรุปของการปกครองโดยรัฐธรรมนูญไว้อย่างน่าสนใจว่า “ความหมาย โดยเฉพาะเจาะจงของรัฐธรรมนูญ (the definition of constitution) ซึ่งมีคุณค่าในเชิงวิถุวิสัย ก็คือ สิ่งหนึ่งที่ปรากฏออกมาว่าเป็นผลลัพธ์ของกระบวนการที่ยาวนานและระมัดระวังของการลงมติลงถูกที่เกี่ยวข้องกับคำถามที่ว่า เราสามารถที่จะถูกปกครองโดยปราศจากการถูกกดขี่ได้อย่างไร?”^{๑๒๘}

อย่างไรก็ตาม ในหลักการปกครองแบบรัฐธรรมนูญนิยม ซึ่งมีลักษณะเดียวกับลัทธิเสรีนิยม ในการที่สนับสนุนเสรีภาพของปัจเจกบุคคลและให้มีการแทรกแซงจากรัฐให้น้อยที่สุด สองแนวคิดนี้เชื่อมโยงกัน แต่มีจุดเน้นที่แตกต่างกัน หลักการของเสรีนิยม มีนัยที่จะต้องมีสิ่งที่มีความแน่นอนซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ใช่เรื่องราวของรัฐ เช่น ความเป็นส่วนตัว และเสรีภาพในทางเพศ เป็นต้น ส่วนรัฐธรรมนูญนิยม มีความเกี่ยวข้องกับการจัดองค์กรสำหรับ โครงสร้างทางการเมืองเพื่อที่จะป้องกันการใช้อำนาจแบบเผด็จการ โดยปัจเจกบุคคล กลุ่ม หรือพรรคการเมืองใดๆ ก็ตาม^{๑๒๙} ในยุคสมัยใหม่นี้ การพิจารณาเขียนรัฐธรรมนูญ จึงเป็นความพยายามสร้างองค์กรทางการเมืองเพื่อเป็นการตรวจสอบและจำกัดการใช้อำนาจรัฐเป็นสำคัญ^{๑๓๐}

เสรีภาพทางศาสนา ในฐานะที่เป็นพันธะผูกพันอันเป็นสาระสำคัญประการหนึ่ง ก็ยังแสดงบทบาทอันเป็นศูนย์กลางในบรรดาหลักการเสรีนิยม นอกจากนี้ ในประเทศเสรีประชาธิปไตยที่มีรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรอย่างสหรัฐอเมริกา สิ่งที่ปรากฏอยู่คู่กันสองประการก็คือ ข้อความที่ว่า “พวกเราประชาชน” (We the people) เป็นข้อกล่าวอ้างในแบบสัญญาประชาคม ที่อยู่ในคำปรารภของรัฐธรรมนูญอเมริกา ในขณะที่เดียวกัน ประการที่สองที่เห็นได้ก็คือ หลักการที่จะไม่ให้มีความสัมพันธ์กันระหว่างรัฐ กับ ศาสนจักร (disestablishment) เส้นทางของชาวอเมริกันที่มุ่งไปสู่

^{๑๒๖} Ibid., p. 861.

^{๑๒๗} Suzette Hemberger, “Constitution” in *The Oxford Companion to Politics of the World*, ed. Joel Krieger, p. 189.

^{๑๒๘} Giovanni Sartori, “Constitutionalism: A Preliminary Discussion”, *The American Political Science Review* LVI, No.4 (December, 1962): 858.

^{๑๒๙} Eric Barendt, *An Introduction to Constitutional Law* (Oxford: Oxford University Press, 1998), p. 4.

^{๑๓๐} โปรคดู อมร จันทรมุรธา, *คอนสติติวชันแนลลิสม์ (Constitutionalism): ทางออกของประเทศไทย* (ม.ป.ท.: สถาบันนโยบายศึกษา โดยความสนับสนุนของมูลนิธิคอนราด อเดนาวร์, ม.ป.ป.)

เสรีภาพในทางศาสนา ได้เกิดขึ้นตามมาทันทีหลังการบัญญัติเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งแรก (The First Amendment)^{๑๑๑} หรือที่เรียกบทบัญญัติการเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งแรกนี้ว่า “บัญญัติว่าด้วยสิทธิพื้นฐานของพลเมือง” (Bill of Rights) ข้อจำกัดอำนาจรัฐ ที่จะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องราวทางศาสนา เห็นได้อย่างชัดเจนว่ารัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ให้การรับรองเสรีภาพทางศาสนา อย่างสมบูรณ์แบบ ก้าวหน้าออกไปไกลกว่ารัฐธรรมนูญของอังกฤษ ที่ยังมีศาสนาประจำชาติ

จากแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยม รัฐธรรมนูญจะเป็นสิ่งที่ทำให้มีขันติธรรมและคุ้มครองเสรีภาพทางศาสนาของประชาชนในรัฐนั้น จึงต้องประกอบไปด้วย ๒ ส่วน คือ

๑) บทบัญญัติที่รับรองการคุ้มครอง ขันติธรรมและเสรีภาพทางศาสนา ซึ่งส่วนใหญ่จะรวบรวมไว้กับบทบัญญัติที่ว่าด้วยสิทธิพลเมือง กฎหมายรัฐธรรมนูญบางประเทศอาจจะนำบทบัญญัติที่ว่าด้วยสิทธิพลเมืองประมวลรวมไว้กับกฎหมายรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร บางประเทศอาจแบ่งแยกบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิพลเมืองไว้เป็นการเฉพาะ^{๑๑๒} เช่น บทบัญญัติว่าด้วยสิทธิพลเมือง (Bill of Rights) ของสหรัฐอเมริกา

๒) กลไกในการบังคับใช้รัฐธรรมนูญ สิ่งสำคัญที่ต้องจดจำไว้ ก็คือ การรวมเอาบทบัญญัติแห่งสิทธิพลเมืองที่ได้ระบุนรายละเอียดไว้แล้ว ไม่ได้เป็นหลักประกันว่าจะมีการปกป้องสิทธิของมนุษย์อย่างเพียงพอ^{๑๑๓} เพื่อให้เนื้อหาของรัฐธรรมนูญนั้น มีผลบังคับใช้ได้จริง ไม่ใช่เป็นรัฐธรรมนูญที่หลอกลวงซึ่งมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการรับรองสิทธิเสรีภาพไว้แต่ไม่อาจบังคับให้เป็นจริงได้

การที่รัฐธรรมนูญจะมีผลบังคับใช้ได้ นอกเหนือจากที่จะเกิดขึ้นในกระบวนการยุติธรรม ทั้งทางอาญา ทางแพ่ง และทางปกครอง ด้วยการบังคับใช้โดยศาลที่อาศัยบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ ตัดสินคดีความที่มีการฟ้องร้องขึ้นมา เพื่อพิจารณาว่าการกระทำใดขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่อย่างไร การบังคับใช้ลักษณะนี้คือการบังคับใช้กับการปฏิบัติหรือการกระทำทั่วไป

นอกจากนี้ยังมีกลไกในการบังคับใช้กฎหมายรัฐธรรมนูญ ได้แก่ การพิจารณาทบทวนโดยศาล (Judicial review) ซึ่งหมายถึง อำนาจของศาล ที่จะควบคุม ความสอดคล้องของกฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร กับถ้อยคำของรัฐธรรมนูญ หน้าที่นี้มีมักจะเป็นของศาลรัฐธรรมนูญที่ตั้งขึ้น โดยเฉพาะ ศาลธรรมศาลจะต้องส่งเรื่องที่เป็นปัญหาในทางรัฐธรรมนูญไปยังศาลรัฐธรรมนูญ

^{๑๑๑} Andrew R. Murphy, “The uneasy relationship between social contract theory and religious toleration,” *The Journal of Politics* 59, No. 2 (May, 1997): 368.

^{๑๑๒} โปรดคูรายละเอียดใน IDD, “constitution/constitutionalism,” in *The Blackwell Encyclopaedia of Political Science*, ed. Vernon Bogdanor, p. 143.

^{๑๑๓} Ruth Gavison, “What belongs in a constitution?” in *Constitutional Theory*, ed. Wojciech Sadurski (Ashgate Dartmouth, 2005), p. 22.

หากว่าปัญหานั้นได้เกิดขึ้นระหว่างเป็นคดีความ^{๑๑๑} กลไกลักษณะนี้จึงเป็นกลไกที่จะบังคับไม่ให้กฎหมายทั่วไปขัดกับหลักการของรัฐธรรมนูญ

รากฐานทางศีลธรรมกับเสรีภาพทางศาสนา : ความขัดแย้งในตัวเองของศาสนา

ความเกี่ยวข้องของศาสนากับ “รัฐธรรมนูญ” ในประเด็นแรก ได้พิจารณาถึงรัฐธรรมนูญในความหมายที่เป็น “การสร้าง” หรือ “การประกอบ” รูปแบบการปกครอง (polity) ขึ้นมา การใช้ชีวิตของพลเมืองภายใต้สิ่งที่ได้ร่วมกันสร้างขึ้นมานี้ มีความจำเป็นต้องอาศัยรากฐานทางศีลธรรมมากำกับควบคุมประพฤติกองพลเมือง เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมการเมือง

ในขณะที่อีกด้านหนึ่ง สถานะของศาสนา ก็เป็นเรื่องของความเชื่อภายในจิตใจที่ไม่อาจใช้กำลังภายนอกบังคับความเชื่อนั้นได้ ในส่วนนี้ ศาสนาเป็นสิ่งที่อยู่ภายในขอบเขตพื้นที่ส่วนบุคคลที่รัฐจะต้องไม่เข้าไปแทรกแซง สถานะของศาสนาในสองลักษณะนี้ จึงดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกันในตัวเอง เพราะแนวคิดที่ ชุกเกอร์ต เสนอเรื่องศาสนาแห่งพลเมือง ของ ล็อก ดูเหมือนว่าจะเป็นแนวคิดที่อยู่ด้านตรงข้ามกับ แนวคิดที่สนับสนุนการแยกศาสนาออกจากรัฐ ซึ่งเห็นว่า ล็อก ได้อภิปรายต่อต้านศาสนาพลเมืองหรือศาสนาที่ได้รับการสถาปนาเป็นของรัฐ และเป็นไปเพื่อการมีขันติธรรมอย่างหนึ่งของศาสนาหรือกลุ่มต่างๆ ทางศาสนา ในปัจจุบันที่มีการพิจารณาอย่างสมัครใจ^{๑๑๒} ทำให้ดูเหมือนว่าศาสนาที่เป็นรากฐานทางศีลธรรม หรือแนวคิดศาสนาแห่งพลเมือง จะไปด้วยกันไม่ได้กับขันติธรรมและเสรีภาพทางศาสนา

การแสวงหาทางออกสำหรับความขัดแย้งกันในตัวเองของศาสนา^{๑๑๓} ก็คือ ประเด็นคำถามที่มีต่อสถานะที่เหมาะสมของศาสนาในรัฐธรรมนูญ และเป็นประเด็นหนึ่งที่ได้รับการถกเถียงในการตีความรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ประเด็นที่เป็นปัญหาถกเถียงก็คือ มติทางศาสนาจะสามารถเข้าไปในพื้นที่สาธารณะอันเป็นพื้นที่ทางการเมือง ได้มากน้อยแค่ไหน? รวมถึงการโต้แย้งที่เกิดขึ้นกับการตีความบทบัญญัติการห้ามสภาองเกรส ออกกฎหมายที่มีลักษณะในการสถาปนาศาสนา ในการบัญญัติเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญครั้งแรก (The First Amendment) อันเป็นการตีความที่แตกต่างกันระหว่างฝ่ายที่สนับสนุนการแบ่งแยกระหว่างรัฐกับศาสนา อย่างเคร่งครัด กับฝ่ายผู้ที่ต้องการ

^{๑๑๑} Eric Barendt, *An Introduction to Constitutional Law*, p. 17.

^{๑๑๒} Harvey C. Mansfield, Jr. “The Religious Issue and the Origin of Modern Constitutionalism,” in *How Does the Constitution Protect Religious Freedom?*, eds. Robert A. Goldwin and Art Kaufman, p. 14.

ประนีประนอมยอมให้มิติต่างศาสนาเข้าไปในพื้นที่ทางการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ของนโยบายสาธารณะ^{๑๑๖}

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงสถานะของศาสนาตามแนวคิดของ ลีอก และจากการอภิปรายถึงประเด็นต่างๆ รวมถึงศาสนาแห่งพลเมืองแล้ว ก็มีความเห็นว่าหลักการเรื่องศาสนาแห่งพลเมืองกับขันติธรรมและเสรีภาพทางศาสนา ไม่น่าจะเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกัน และเป็นแนวคิดที่สามารถไปด้วยกันได้ แต่จะต้องมีการแบ่งแยกธรรมชาติของการเมือง กับธรรมชาติของศาสนา ให้มีความชัดเจน ภายใต้งื่อนไขที่จะต้องวางสถานะของศาสนาในรัฐธรรมนูญไว้ ดังนี้

๑) ส่วนของศาสนาที่เป็นเรื่องของความเชื่อในลักษณะการคาดค้ำนึ่ง เช่น ความเชื่อในเรื่องของชีวิตหลังความตาย หรือภพหน้า ความรอด การแสดงศรัทธาคอพระผู้เป็นเจ้าของ ฯลฯ ต้องปล่อยให้เป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล รัฐจะต้องมีขันติธรรม ไม่ใช่กำลังอำนาจทางการเมืองเข้าไปบังคับความเชื่อ และพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อดังกล่าว

๒) ส่วนของศาสนา ที่เป็นหลักการทางศีลธรรม ยังมีความจำเป็นสำหรับเป็นรากฐานทางศีลธรรม ที่จะช่วยสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีความจำเป็นสำหรับคนส่วนใหญ่ในสังคม ที่ยังต้องการความเชื่อ มากกว่าต้องการเหตุผล เพราะนอกจากจะมีข้อจำกัดเชิงญาณวิทยาที่เหตุผลยังไม่สามารถอธิบายได้ทั้งหมดแล้ว ศรัทธาและความเชื่อยังเป็นทางลัดสำหรับมนุษย์ที่ยังต้องอาศัยเวลาและสติปัญญาในการ ใช้เหตุผลเพื่อเข้าถึงกฎแห่งธรรมชาติได้ แต่ทั้งนี้ เช่นเดียวกับทัศนคติของ ลีอก ความเชื่อทางศาสนาที่จะมาเป็นรากฐานทางศีลธรรมได้ ก็ต้องเป็นความเชื่อที่มีเหตุผล เป็นความเชื่อที่สามารถถูกเหตุผลได้สวนตรวจสอบได้ ไม่ใช่ความเชื่อที่มงาย บ้าคลั่ง และขาดขันติธรรม

๓) แม้ว่าศาสนาจะเป็นรากฐานทางศีลธรรมที่สำคัญ การจัดวางสถานะของศาสนาในมิตินี้ ก็ยังไม่ควรที่จะใช้อำนาจทางการเมืองบังคับ

๔) ไม่ว่าจะเป็ศาสนาในส่วนของความเชื่อที่เป็นการคาดค้ำนึ่ง หรือศาสนาที่เป็นรากฐานทางศีลธรรม ผู้ที่ถือศาสนาไม่ว่าจะในมิติตใด จะต้องได้รับการปฏิบัติในการให้ความคุ้มครองสิทธิแห่งพลเมืองอย่างเท่าเทียมกัน รัฐจะต้องไม่เลือกปฏิบัติเพราะเหตุแห่งความแตกต่างทางศาสนานั้น

^{๑๑๖} โปรดดูรายละเอียดใน Jeffrey James Poelvoorde, "The American Civil Religion and the American Constitution," *How Does the Constitution Protect Religious Freedom?*, eds. Robert A. Goldwin and Art Kaufman, pp. 155-6.